

Pam Bovaryová, 1952, přel. Karel Čech

Jirka, Praha, Práce, 329 s., 1. vyd.

DOKTOR BOVARY

I

Byli jsme ve studovně, když vstoupil ředitel; za ním šel nováček v civilních šatech a školní zřízenec s velkým pultem. Ti, kdo spali, se probudili a každý vstal, jakoby vytržen z práce.

Ředitel pokynul, abychom se posadili; pak se obrátil k dozorci a řekl polohlasitě:

„Pane Rogere, doporučuji vám tady toho žáka, jde do páté. Jestliže si to zaslouží prací a chováním, postoupí mezi velké, kam věkem patří.“

Nováček zůstal v koutě u dveří, takže ho bylo sotva vidět; byl to venkovský, asi patnáctiletý hoch, větší než kdokoli z nás. Měl vlasy zastřižené rovně nad čelem jako vesnický kostelní zpěvák, rozumnou a velmi rozpačitou tvář. Ačkoli nebyl široký v ramenou, jistě ho kazajka ze zeleného sukna s černými knoflíky tísnila v průramcích a rozparkem výložků na rukávech bylo vidět červená zápěstí; bývala zpravidla nepokrytá. Ze žlutých kalhot, silně vytažených šlemi, vystupovaly nohy v modrých punčochách. Hrubé a cvočky pobité střevice byly špatně vyčištěné.

Začali jsme odříkávat lekce. Poslouchal se soustředěným úsilím,

pozorný jako na kázání; neodvažoval se ani zkřížit nohy, ani opřít se o loket, a ve dvě hodiny, když zazněl zvonek, musel mu dozorce připomenout, aby se s námi postavil do řady.

Při vstupu do třídy jsme byli zvyklí odhazovat čapku na zem, abychom měli volnější ruce; bylo třeba už ode dveří mrštit čapkou pod lavici tak, aby narazila na zeď a řádně rozvířila prach; to *patřilo k věci*.

Ale buď že si nepovšiml tohoto našeho návyku, nebo si nás netroufal napodobit, *nováček* držel ještě po modlitbě čepici na kolenou. Byla to jedna z těch velmi složitých pokrývek hlavy, v nichž nalézáme prvky beranice, šapsky, kulatého klobouku, vydrovky a noční čepičky, slovem jedna z těch ubohých věcíček, jejichž nemá ošklivost je hluboce výrazná jako tvář blbce. Byla oválná a vyztužená velrybími kosticemi, začínala třemi kruhovými jelítky a pak se střídaly, oddělené červeným páskem, kosočtverce z aksamitu a z králičí srsti; pak přišlo cosi podobného pytlíku, který končil kartonovaným mnohoúhelníkem, pokrytým složitě vyšívaným prýmkem; odtud visel na velmi tenké šňůrce střepeček ze zlatých dracounových nitek na způsob žaludu. Čepice byla zánovní, štítek se jen třpytil.

„Vstaňte,“ řekl profesor.

Vstal: čepice spadla. Celá třída vypukla ve smích.

Shýbl se, aby ji zdvihl. Soused ji loktem shodil; znovu ji zdvihl.

„Dejte přece někam tu čepici,“ řekl profesor, člověk, který měl smysl pro vtip.

Nový výbuch smíchu celé třídy přivedl ubohého chlapce tak z míry, že nevěděl, má-li podržet čepici v ruce, nechat ji na zemi či dát si ji na hlavu. Sedl si a čepici položil do klína.

„Vstaňte,“ řekl profesor, „a řekněte, jak se jmenujete.“

Nováček nesrozumitelně zabreptal jakési jméno.

„Ještě jednou!“

Nové zabreptání, jehož slabiky přehlušoval řev celé třídy.

„Hlasitěji,“ vzkřikl učitel, „hlasitěji!“

Nováček otevřel tedy se zoufalou odhodlaností dokořán ústa a z plných plic, jako by někoho volal, vyrazil slovo *Karbovari*.

Rázem se zdvihl ohlušující řev a pokračoval *crescendo*; z všeobecné

vřavy (všichni vyli, štěkali, dupali a opakovali: *Karbovari! Karbovari!*) vyrážely jednotlivé pronikavé výkřiky; povyk jen stěží uléhal v osamocených výkřicích a pak pojednou znovu propukával, když z některé lavice vytryskl ještě tu a tam přidušený smích, jako když raketa předčasně uhasne a znovu završí.

Konečně se však pod deštěm písemných trestů třída uklidnila a profesor, kterému se podařilo postihnout jméno Karel Bovary, když si je dal nadiktovat, slabikovat a znovu přečíst, přikázal ihned ubohému chlapíkovi, aby si šel sednout do oslovské lavice hned před katedrou. Chlapec sebou pohnul, ale než vykročil, zaváhal.

„Co hledáte?“ zeptal se profesor.

„Svou čep...“ nakouzl bázlivě *nováček*, dívaje se znepokojeně kolem sebe.

„Pět set veršů celá třída!“ vyrazilo zuřivě z profesorových úst a zarazilo jako *Quos ego* novou bouří. — „Ticho buďte!“ pokračoval pak rozhořčeně a utíral si čelo šátkem, jež vylovil z baretu. „A co se vás týče, vy nováčku jeden, opíšete dvacetkrát *ridiculus sum*.“

Pak řekl mírnějším hlasem:

„Nu, svou čepici dostanete, nikdo vám ji nevzal!“

Všechno se uklidnilo. Hlavy se nachýlily nad deskami a *nováček* zachoval po dvě hodiny vzorné držení těla, přestože se mu tu a tam rozpleskla o tvář papírová kulička, vymrštěná nožičkami pera. Otřel si tvář rukou a zůstával bez pohnutí, oči sklopené.

Večer ve studovně vyndal ze svého pultu rukávce, urovnal si věci, pečlivě nalinkoval papír. Viděli jsme, jak svědomitě pracuje, jak vyhledává ve slovníku všecka slovíčka a namáhá se co může. Jistě jen proto, že tolik projevoval dobrou vůli, nemusil sestoupit do nižší třídy; znal, pravda, obstojně pravidla, ale jeho styl byl chatrný. Počátky latiny mu vštěpoval farář v rodné vesnici; rodiče ho poslali do koleje pokud možno nejpozději, ze šetrnosti.

Jeho otec, pan Karel Diviš Bartoloměj Bovary, bývalý druhý plukovní lékař, chirurg, zapletl se kolem roku 1812 do jakési odvodní aféry a byl v té době nucen opustit službu; využil tenkrát svých osobních půvabů a příležitostně uchvátil věno šedesáti tisíc franků, když se do jeho pěkného zevnějšku zamilovala dcera jednoho čepičkáře.

Prsty stále plné prstenů, šaty nápadných barev, ve tváři licousy splývající s knírem, měl tento krasavec a chvastoun, hlučně řinčící ostruhami, vzhled hrdiny a povrchní elán obchodního cestujícího. Dvě tři léta po svatbě žil z majetku své ženy, dobře jedl, pozdě vstával, kouřil z dlouhých porcelánových dýmek, domů chodil až po večerních zábavách a vysedával v kavárnách. Tchán zemřel a nezanechal po sobě dohromady nic; byl tím rozhořčen, pustil se do *podnikání*; nechal v tom trochu peněz a uchýlil se na venkov, *hospodařit na vlastním*. Ale protože se v půdě nevyznal hrubě víc než v kartounu, protože jezdil na koních, místo aby je posílal na pole, protože pil svůj mošt po lahvích, místo aby jej po sudech prodával, protože jedl nejkrásnější drůbež svého dvora a mazal si lovecké boty slaninou ze svých prasat, brzy viděl, že bude nejlépe, když zanechá vší spekulace.

Najal si tedy za ročních dvě stě franků v jedné vesnici na hranicích kraje cauxského a Pikardie stavení, které bylo zpola statek, zpola panský dům; a nevrlý, sužován výčitkami, obviňuje nebe a žárlivý na kdekoho, zavřel se ve věku pětácti let, zhnusený lidmi, jak říkal, a rozhodnut žít v míru a pokoji.

Jeho žena byla kdysi do něho bláznivě zamilovaná; milovala ho s otrockou oddaností, která ho od ní ještě více vzdalovala. Bývala veselá, sdílná a něžná, ale jak stárla, stávala se (jako zvětralé víno, které kysne) svéhlavou a nervosní osobou s pištivým hlasem. Tolik trpěla a z počátku si ani nestěžovala, když viděla, jak muž běhá za každou vesnickou poběhlicí a jak jí ho večer vracejí všelijaké kutlochy otupělého pitím a páchnoucího. Pak se v ní vzbouřila pýcha. Mlčela, s němým stoicismem polykala vztek, a taková zůstala až do smrti. Byla stále na nohou, stále na pochůzkách. Obcházela advokáty a předsedy soudů, pamatovala na splatnost směnek a vymáhala odklad; doma žehlila, šila, prala, dohlížela na dělníky, platila účty, kdežto pán se o nic nestaral, setrval ustavičně ve stavu jakési ztrnulé, trucovité ospalosti, z níž se vytrhoval, jen aby jí říkal nepříjemnosti, jen aby kouřil u krbu a plival do popela.

Když se jí narodilo dítě, musili je dát ke kojné. Po návratu byl klučina rozmazlován jako princ. Matka ho krmila zavařeninami; otec ho nechával běhat na boso, a hraje si na filosofa, dokonce říkal, že by dítě

mohlo chodit docela nahé jako mláďata zvířat. Proti mateřským zá-
měrům měl v hlavě jakýsi mužský ideál dětství, podle kterého se
snažil cepovat synka: chtěl ho vychovávat tvrdě, po spartánsku, aby
dostal dobrý fyzický základ. Posílal ho spát do nevytopeného pokoje,
učil ho pít rum ex a pokřikovat na procesí. Dítě však bylo od přírody
mírné a otcovo úsilí vyznívalo naprázdno. Matka je vláčela stále s se-
bou; vystřihovala mu z lepenky, vyprávěla mu pohádky, mluvila s ním
v nekonečných samomluvách, plných zádumčivého veselí a žvatlavé
mazlivosti. V opuštěnosti svého života přenášela na tuto dětskou hlavu
všechny své marnivé tužby, rozváté a rozbité. Snila o jeho budoucím
postavení, už viděla, jak je velký, krásný, duchaplný, pozemní inženýr
nebo soudní hodnostář. Naučila ho číst a dokonce ho naučila na svém
starém pianě zpívat dvě tři drobné písničky. Ale k tomu ke všemu
říkal pan Bovary, který o vzdělání valně nedbal, že *to je k ničemu*.
Budou kdy mít zač ho vydržovat na státních školách, koupit mu úřad
nebo nějaký obchod? *Drzý musí člověk být a všechno je vyhráno*. Paní
Bovaryová se hryzla do rtů a dítě se toulalo po vesnici.

Chodil za oráči a plašil hrudkami havrany, kteří odlétali. Trhal
ostružiny, které rostly u příkopů, s prutem v ruce hlídal krocany, po-
máhal o senách, běhal po lesích, a když přšelo, hrál v kostelní před-
síni nebe peklo ráj; o velkých svátcích prosil kostelníka, aby ho ne-
chal zvonit, jen proto, aby se zavěsil celou vahou svého těla na lano
a cítil se jím unášen, jak se zvon houpal.

A tak rostl jako doubek, měl silné ruce a zdravou barvu.

Když mu bylo dvanáct let, vymohla si matka, aby začal studovat.
Svěřili ho faráři. Ale lekce byly tak krátké a tak nepravidelné, že ne-
byly celkem k ničemu. Konaly se v kradených chvílkách v sakristii,
vstoje, ve spěchu, mezi křtem a pohřbem; nebo farář posílal pro svého
žáka po *Anděl Páně*, když nikam nemusil. Sedali si u něho v pokoji;
mušky a můry kroužily kolem svíce. V pokoji bylo horko, chlapec
usínal; a za chvíli chrápal i staroch, ruce složené na břichu, ústa doko-
řán. Někdy, když se pan farář vracel od posledního pomazání od ne-
mocného v okolí, vídával hochu, jak se potuluje za vsí; zavolal ho,
čtvrt hodiny mu kázal a při té příležitosti mu někde pod stromem
dával časovat slovesa. Přerušoval je déšť nebo nějaký známý, který šel

kolem. Ostatně s ním byl vždycky spokojen, dokonce říkal, že *mladý muž* má znamenitou paměť.

Tak to nemohlo zůstat. Paní byla energická. Zahanbený nebo spíše unavený pán povolil bez odporu a čekalo se ještě rok, až hoch bude po prvním přijímání.

Minulo ještě půl roku; a po roce byl Karel definitivně poslán do rouenské koleje. Otec ho tam sám dovedl; bylo to ke konci října, v době svatorománského trhu.

Bylo by teď nemožné, aby si kdokoli z nás o něm něco zvláštního připomněl. Byl to hoch mírné povahy, o přestávkách si hrál, ve studovně pracoval, při vyučování poslouchal, v ložnici dobře spal a v jídelně dobře jedl. Jeho odpovědným dozorcem byl velkoobchodník se železem v Rukavičkářské ulici; jednou měsíčně, v neděli, když zavřel krám, dával mu volno, posílal ho na procházku do přístavu, aby se díval na lodi, pak ho přiváděl zpátky do koleje na večeri, už v sedm hodin. Každý čtvrtek večer psal Karel matce červeným inkoustem dlouhé psaní s třemi pečetíci oplatkami; pak si opakoval z dějepisných sešitů nebo četl starý svazek *Anacharsise*, který se povaloval ve studovně. Na procházce rozprávěl se sluhou, který byl z venkova jako on.

Svou pílí se držel stále mezi průměrnými žáky; jednou to dokonce dotáhl na první accessit z přírodopisu. Ale ke konci třetího roku ho rodiče vzali z koleje a dali ho na medicinu; byli přesvědčeni, že se nějak protluče k bakalářské zkoušce vlastními silami.

Matka mu našla pokoj ve čtvrtém poschodí na Robecově struze u známého barvíře. Vyjednala byt se stravou, opatřila nábytek, stůl a dvě židle, dala z domova dopravit třešňovou postel a nadto koupila železná kamínka a zásobu dříví, aby se její ubohé dítě mohlo ohřát. Ke konci týdne odjela po tisícerém napomenutí, aby se slušně choval, teď když bude ponechán sám sobě.

Když četl na vývěsní tabuli seznam přednášek, jíkala ho závrať; přednášky z anatomie, z pathologie, fyziologie, farmakologie, chemie, botaniky, klinického lékařství a z terapeutiky, nepočítaje ani zdravotvědu a nauku o lécích, všechno jména, jejichž etymologii neznal, hotové dveře do svatyně plné velebných temnot.

Nic nechápal; marně poslouchal, nepostihoval smysl. Přesto pracoval, měl vázané sešity, chodil na všechny přednášky, nepromeškal jedinou visitu. Plnil svou denní drobnou úlohu jako kůň u kolotoče, který se točí na místě se zavázanýma očima nevěda ani, jaký je smysl jeho roboty.

Aby mu ušetřila vydání, matka mu posílala každý týden po poslovi kus uzeného telecího masa, které míval k obědu po návratu z nemocnice, poklepávaje si přitom podešví do zdi. Pak bylo třeba běhat po přednáškách, do pitevny, do chorobince a vracet se všemi ulicemi, kde jaká byla. Po hubené večeři u bytného chodil nahoru do svého pokojíku a znovu se dával do práce v promoklých šatech, ze kterých se kouřilo, jak v nich seděl u rozžhavených kamen.

Za krásných letních večerů, ve chvíli, kdy vyhřáté ulice jsou prázdné a služky na prahu dveří si hrají s míčem, otvíral okno a vykláněl se z něho. Řeka, která dělá z této rouenské čtvrti jakési malé Benátky v laciném vydání, tekla dole pod ním, žlutá, fialová nebo modrá mezi mosty a mřížemi. Na břehu si dělníci myli ve vodě ruce. Na bidlech vystrčených z podstřeší sušila se na vzduchu přadena bavlny. Naproti nad střechami se klenulo čisté nebe s rudým zapadajícím sluncem. Jak je asi doma na venku pěkně! Jaký chládek pod buky! A mladý Bovary rozvíral chřípě, aby se nadýchal vůně venkova, která nedocházela až k němu.

Zhubl se, vytáhl a na tvář mu lehl výraz žalobného smutku, který ji dělal téměř zajímavou.

Zpohodlněl a tak ovšem odstoupil ode všech předsevzetí, která si kdysi učinil. Jednoho dne nešel na visitu, druhý den na přednášku a tak, vychutnávaje lenost, pomalu přestal chodit na fakultu vůbec.

Zvykl si chodit do hostince a vášnivě hrál domino. Uzavřít se každý večer do špinavé veřejné místnosti, vrhat na mramorový stůl ovčí kostky s černými tečkami zdálo se mu drahocenným aktem svobody, který v něm zvyšoval úctu k sobě samému. Bylo to jako uvedení do světa, přístup k zapovězeným rozkošem; když vcházel, kladl ruku na knoflík u dveří se slastí zrovna smyslnou. Tehdy se v něm uvolnilo mnoho náchylností do té doby potlačených; znal zpaměti kuplety,

které zpíval hostům na uvítanou, nadchl se pro Bérangera, naučil se připravovat punč a konečně poznal lásku.

Po takovéto přípravě propadl ovšem úplně při zkoušce na vojenského lékaře. Doma ho čekali ještě týž večer, aby oslavili jeho úspěch.

Šel pěšky a zastavil se na kraji vsi; tam si poslal pro matku a všechno jí řekl. Omlouvala ho, svalujíc neúspěch na nespravedlnost zkoušejících, a trochu mu dodala mysl; vzala na sebe, že dá všechno do pořádku. Pan Bovary poznal pravdu až po pěti letech; byla to už stará věc a tak ji spolkl; nemohl ostatně připustit, že by tvor z jeho krve byl hlupák.

Karel se pustil znovu do práce a nepřetržitě se připravoval k nové zkoušce; naučil se předem nazpaměť všem otázkám. Zkoušku udělal a dostal dosti slušné známky. Jaký krásný den pro matku! Vystrojila se velká hostina.

Kde se usadí jako lékař? V Tostes, kde byl jen jeden starý lékař. Už dávno číhala paní Bovaryová na jeho smrt a staroch ještě ani neložil fidlátka, když se Karel usadil naproti němu jako jeho nástupce.

Ale to, že vychovala syna, že ho přiměla, aby vystudoval lékařství, a že našla Tostes, kde by je provozoval, to nebylo ještě všecko: potřeboval ženu. Našla mu ji: byla to vdova po soudním vykonavateli v Dieppe, bylo jí pětáctýřicet let a měla dvanáct set liber ročního důchodu.

Přestože byla ošklivá, suchá jako šindel a samý pupenec jako jaro, měla paní Dubucová nemálo nápadníků. Aby se staré Bovaryové zdařil její záměr, musila je všechny vystrnadit a dokonce velmi obratně zmařila intriky jednoho uzenáře, který měl podporu kněží.

Karel viděl v manželství nástup lepších časů; představoval si, že bude volnější a že bude pánem sama sebe i svých peněz. Ale pánem v domě byla jeho žena; ve společnosti musil říkat to a neříkat ono, každý pátek se musil postit, oblékat se podle její vůle, ostře upomínat na její rozkaz pacienty, kteří neplatili. Otvírala mu psaní, hlídala ho na každém kroku a poslouchala za přepážkou, když měl v ordinaci ženy.

Každé ráno musila mít čokoládu, vyžadovala spoustu ohledů. Stále si stěžovala na nervy, na prsa, na špatnou sekreci. Nesnášela zvuk

kroků; nechali ji samotnou — samota jí byla protivná; vraceli se k ní — jistě jen proto, aby ji viděli umírat. Navečer, když Karel přicházel domů, vysunovala zpod pokrývky své dlouhé hubené ruce, ovíjela mu je kolem krku; musil si k ní sedat na postel a tu před ním vylévala všecka svá hoře: zapomíná na ni, miluje jinou! Však jí dobře říkali, že bude nešťastná; nakonec na něm požadovala nějaký léčivý sirup a trochu víc lásky.

II

Jednou v noci byli okolo jedenácti hodin probuzeni dusotem koně, který se zastavil právě u jejich dveří. Služka otevřela vikýř u půdy a chvíli vyjednávala s mužem, který zůstal na ulici. Přijel pro lékaře a má dopis. Třesouc se zimou, seběhla Nastasie po schodech a šla otevřít, napřed zámek, pak závory. Muž nechal koně venku, šel pak za služkou a vstoupil s ní dovnitř. Vyndal z vlněného čepce se šedivými střípci dopis, zabalený do kusu látky, a obřadně jej podal lékaři. Karel se opřel loktem o polštář a četl list. Nastasie držela u postele

světlo. Paní zůstala stydlivě otočena do uličky ke zdi a ukazovala záda.

Dopis, opatřený malými pečetěmi z modrého vosku, snažně prosil pana Bovaryho, aby se ihned odebral do dvora Bertaux ošetřit zlomenou nohu. Z Tostes do Bertaux je dobrých šest mil, přes Longueville a Saint-Victor. Byla temná noc. Paní Bovaryová mladší se bála, aby se manželovi něco nestalo. Bylo tedy rozhodnuto, že čeledín pojede napřed, Karel že vyrazí za tři hodiny po něm, až vyjde měsíc, a že mu pošlou naproti chlapce, který mu ukáže cestu do dvorce a otevře vrata u ohrady.

Karel, dobře zahalený do pláště, vydal se do Bertaux ke čtvrté hodině ranní. Ještě rozespalý a malátný teplem postele nechal se kolébat mírným klusem zvířete. Když se kuň sám od sebe zastavoval před děrami, které se vykopávají na pokraji polí a obkládají trním, Karel se prudce probouzel a rychle si připomínal zlomenou nohu; pokoušel se upamatovat na všechny zlomeniny, jež znal. Už nepršelo; svítalo a na větvích holých jabloní nehnutě seděli ptáci a ježili droboučké peří v studeném jitřním větru. Rovná pláň se prostírala do nedohledna a skupiny stromů kolem statků tvořily v dlouhých přestávkách fialově černé skvrny na této velké šedivé ploše, která na obzoru splývala s ponurou barvou nebe. Karel chvílemi otvíral oči; pak, jak mu mysl ochabovala a spánek sám od sebe se vracel, upadal ve stav jakési malátnosti; čerstvé zážitky se v něm mísily se vzpomínkami, takže sám sebe viděl dvojitě. Byl i student i ženatý, ležel na posteli jako před chvílí a procházel operačním sálem jako kdysi. Teplý pach náplastí se mu v hlavě mísil se svěžím pachem rosy; slyšel, jak na tyči nemocničních postelí klouzají železné kroužky i jak jeho žena spí... Když projížděl obcí Vassonville, spatřil, že u příkopu na trávě sedí mladý hoch.

„Vy jste ten doktor?“ zeptalo se dítě.

Když Karel přikývl, hoch vzal dřeváky do rukou a běžel před koněm. Cestou pochopil ranhojič podle slov svého průvodce, že pan Rouault je asi jeden z nejbohatších statkářů. Zlomil si nohu minulého dne večer, když se vracel od souseda, kde slavil svátek Tří králů. Již po dvě léta je vdovcem. Má u sebe jen slečnu, která mu pomáhá vést domácnost.

Kůň zapadal stále hlouběji v rozježděném terénu. Blížili se k Bertaux. Tu chlapec proklouzl dírou v plotě, zmizel, a vrátil se dvorem otevřít ohradu. Kůň klouzal po mokré trávě; Karel se shýbal, aby nenarazil na větve. Hlídací psi u boudy štěkali, vzpínajíce se na řetěze. Když kůň vjel do dvorce, ulekl se a mocně odskočil.

Statek vypadal velmi pěkně. Přes vrátka stájí, jejichž svršek byl otevřen, bylo vidět těžké tažné koně, jak pokojně žerou v nových jeslích. Podél budov se táhlo široké hnojiště; šla z něho pára a mezi slepicemi a krocany zobalo pět nebo šest pávů, přepych cauxských dvorů. Ovčín byl dlouhý, stodola vysoká, se zdmi hladkými jako ruka. V kůlně byly dvě velké káry a čtyři pluhy, s biči a ohlávkami, s úplnými postroji; rouna z modré vlny byla zašpiněna jemným prachem, který padal ze sýpek. Dvůr, posázený rovnoměrně od sebe vzdálenými stromy, byl trochu do kopce a od louže se ozývalo veselé štěbetání husího hejna.

Jakási mladá žena v modrých merinových šatech se třemi volány přišla na práh, aby přivítala pana Bovaryho; uvedla ho do kuchyně s roztopenými kamny, na nichž kolem dokola vřela v malých nestejných hrnečcích snídaně pro čeleď. Uvnitř krbu se sušily vlhké šaty. Lopata, kleště a zobák měchu, všechno obrovských rozměrů, třpytily se jako z hlazené oceli, kdežto podél zdi se rozkládala mohutná baterie kuchyňského nádobí, v němž se obrážel jasný plamen krbu, mísící se s prvními záblesky slunce, dopadajícími okenními tabulemi.

Karel vystoupil do prvního poschodí podívat se na pacienta. Našel ho na lůžku; potil se pod pokrývkami a daleko od postele ležela odhozená noční čepička. Byl to přitloustlý padesátiletý človíček s bílou tváří, modrýma očima, olysalým čelem a náušnicemi. U lůžka na židli stála velká karafa s kořalkou, ze které chvílemi upíjel na kuráž; ale jakmile spatřil lékaře, rozjaření opadlo. Jen slabě sténal, ač předtím po dvanáct hodin neustále klel.

Zlomenina byla jednoduchá, bez jakékoli komplikace. Karel by se byl neodvážil doufat v tak snadný případ. Připomněl si, jak se chovali u lůžka svých zraněných jeho učitelé, a aby dodal pacientovi útěchy, chlácholil ho jak mohl; toto chirurgické laskání je jako olej, kterým se natírá skalpel. Protože nebyly dlahy, museli jít do kolny

pro svazek latí. Karel si jednu vybral, rozřezal na kousky a uhladil střeplinou skla; služka zatím roztrhávala plátno na obvazy a slečna Ema se pokoušela ušít podložky. Když dlouho nemohla najít jehelníček, otec se rozčiloval; neodpovídala, ale jak šila, píchala se do prstů, které pak tiskla ke rtům a cucala krev.

Lékaře překvapila bělost jejích nehtů. Byly vykrojeny do tvaru mandlí, něžné, blyštivé a svítivější než dieppská slonovina. Ruka však nebyla krásná, snad ne dost bledá, v člancích prstů trochu suchá; byla také příliš dlouhá a bez měkkých oblostí obrysových linií. Krásné byly její oči: ačkoli byly hnědé, řasy je dělaly černými a její pohled se na vás upíral upřímně, s nevinnou smělostí.

Když byl obvaz hotov, lékař byl pozván samým panem Rouaultem, aby se ještě zdržel a něco pojedl, jen tak, dvě sousta.

Karel sešel do velkého pokoje v přízemí. Na malém stolku u velkého lože s nebesy s bavlněným povlakem, do něhož byly vetkány postavy představující Turky, byly dva příbory se stříbrnými pohárky. Z vysoké dubové skříně, která stála naproti oknu, vycházela vůně kosatců a vlhkého ložního prádla. Na zemi v koutech byly na stojato seřazeny pytle s obilím, které se už nevešly do blízké sýpky, kam se vystupovalo po třech kamenných schodech. Na zdi, jejíž zelená malba působením ledku oprýskávala, visela jako ozdoba bytu tuhou nakreslená Minervina hlava; byla ve zlatém rámcí a dole bylo napsáno gotickými písmeny: „Mému drahému tatíčkovi“.

Napřed se mluvilo o nemocném, pak o počasí, o velkých mrazech, o vlčích, kteří se v noci toulají po polích. Slečna Rouaultová se na venkově valně nebaví, zejména nyní, když všechna starost o statek spočívá téměř jen na ní. Protože v místnosti bylo chladno, drkotala při jídle zuby a to poněkud odkrývalo její masité rty, které měla ve zvyku hrýzt, když právě mlčela.

Její krk vystupoval z bílého přeloženého límečku. Vlasy jako ze dvou celistvých kusů, tak byly hladké, byly rozděleny uprostřed uzounkou pěšinkou, která se lehce sunula podél lebeční křivky; a obě poloviny, nechávající odkrytou sotva špičku ucha, spojovaly se vzadu v mohutný vrkoč s takovým vlnitým posunem směrem k spánkům, jaký tu vesnický lékař viděl po prvé v životě. Ruměncem jí barvil

tváře a nosila jako muž skřípec ze želvoviny, který měla zastrčený mezi dvěma knoflíky živůtku.

Karel se šel ještě nahoru rozloučit se starým Rouaultem; když se pak před odchodem ještě vrátil do jídelny, našel ji, jak stojí s čelem přitisknutým na okno a dívá se do zahrady, kde vítr zvrátil tyčky k fazolím. Obrátila se.

„Hledáte něco?“ tázala se.

„Bičík, prosím,“ odpověděl.

Začal hledat na posteli, za dveřmi, pod židlemi; bičík byl zapadlý mezi zdi a pytli. Slečna Ema jej zahlédla a shýbla se nad pytli s obilím. Karel galantně přiskočil, a jak se natahoval tímž pohybem, pocítil, že se hrudí lehce dotkl zad dívky, sehnuté pod ním. Vztyčila se celá červená a podívala se na něj přes rameno, podávajíc mu býkovec.

Slíbil, že se vrátí do Bertaux za tři dny; ale byl tam hned druhý den a pak pravidelně dvakrát týdně, nepočítajíc v to nenadálé návštěvy, kdy přicházel jakoby omylem.

Všechno šlo ostatně dobře; léčení pokračovalo normálně, a když po šestačtyřiceti dnech lidé viděli, jak se starý Rouault pokouší chodit po domě, začínali se dívat na pana Bovaryho jako na člověka velkých schopností. Starý Rouault říkal, že by ho byli lépe nevyлéčili ani nejlepší lékaři z Yvetotu a dokonce ani z Rouenu.

Co se lékaře týče, nesnažil se ptát ani sama sebe, proč tak rád chodí do Bertaux. I kdyby ho to bylo napadlo, jistě by byl přičítal svou horlivost vážnosti případu nebo snad zisku, ve který doufal. Byl to však důvod, pro který jeho návštěvy ve statku tvořily půvabnou výjimku ve všednosti jeho každodenního života? V těch dnech časně vstával, vyjížděl cvalem, pobízel koně; pak seskakoval, aby si v trávě otřel boty, a navlékal si černé rukavice, než vstupoval do domu. Rád se viděl, jak přijíždí na dvůr, rád cítil na rameni branku, která se otáčela, jak zpívá kohout na zdi, jak mu čeledínové chodí naproti. Rád vídal stodolu a stáje; rád vídal starého Rouaulta, který mu plácal do dlaně a nazýval ho svým zachráncem; rád vídal dřeváčky slečny Emy na umytých dlaždicích kuchyně; vysoké podpatky ji dělaly trochu větší, a když šla před ním, dřevěné podrážky, jak se rychle zvedaly, suše pomlaskávaly o kůži botek.

Vždycky ho doprovázela až na první schůdek rampy. Zůstávala tam, pokud nepřivedli koně. Rozloučili se a už nemluvili; jak stála na volném vzduchu, větřík jí dováděně povíval krátkými vlasy na šíji nebo zmítal tkanicemi zástěry, které jí na kyčlích poletovaly jako lodní korouhvičky. Jednou za oblevy crčelo s kůry stromů do dvora, sníh tál na střechách domů. Stála na prahu; šla si pro slunečník; otevřela jej. Slunečníkem modravě měňivé barvy procházelo slunce a osvětlovalo pohyblivými odrazy bílou pleť její tváře. Usmívala se pod ním ve vlažném teple; bylo slyšet, jak kapka za kapkou padá na napjatý mór.

V prvních dnech, kdy Karel navštěvoval Bertaux, paní Bovaryová mladší se nikdy nezapomínala vyptávat na nemocného a v účetní knize (vedla podvojně účetnictví) založila pro pana Rouaulta dokonce krásnou novou stranu. Ale když se dověděla, že má dceru, hned sháněla informace i o ní; dověděla se, že slečna Rouaultová byla v klášteře Voršilek, že se jí dostalo, jak se říká, *dobrého vychování*, že tedy vedle znalosti zeměpisu umí tančit, kreslit, vyšívát a hrát na piano. To už přesahovalo všechno!

„Proto tedy,“ říkala si, „se tak usmívá, když tam jede na návštěvu, a bere si novou kamizolu, i když by se mohla za deště zničit? Ach ta ženská, ta ženská!...“

Instinktivně ji nenáviděla. Z počátku si ulevovala narážkami. Karel je nechápal; pak příležitostnými poznámkami, které mlčky pomíjel, boje se bouře; konečně přímými, z čista jasna kladenými otázkami, na které neuměl odpovídat. — Jak to, že zase jede do Bertaux, když je pan Rouault už zdráv a ti lidé ještě ani nezaplátili? Ach! To jistě dělá ta *osoba*, kdosi, kdo umí rozprávět, vyšívát, vést duchaplné řeči! To on má rád: městských slečen je mu třeba!

A pokračovala:

„Dcera starého Rouaulta — městská slečinka! Jen se podívejme! Jejich dědeček byl pasák a jeden jejich bratranec div nepřišel před portu za to, co provedl v hádce! Není proč se tak nafukovat a v kostele se ukazovat v hedvábných šatech jako nějaká hraběnka. Ostatně je starý Rouault chuděra. Kdyby byla minulý rok nebyla řepka, byl by zatraceně těžko platil úroky.“

Unavený Karel přestal jezdit do Bertaux. Musil Heloise přísahat,

ruku na modlitební knize, po mnohých slzách a polibcích a velké milostné scéně, že už tam nepojede. Poslechl tedy; ale smělost touhy protestovala proti servilnosti chování a z jakéhosi naivního pokrytectví soudil, že tento zákaz vidět ji dává mu právo milovat ji. A pak, vdova byla hubená; měla velké zuby; v každé roční době nosila malý černý šál, jehož cíp jí spadal mezi lopatky; její tvrdá postava byla zasunuta do šatů jako meč do pochvy; šaty byly příliš krátké a odhalovaly jí kotníky se stužkami širokých střevíců, křížem převázanými na šedých punčochách.

Tu a tam je matka mladého lékaře chodila navštěvovat; ale za několik dní se zdálo, že ji snacha popichuje proti synovi; a jako dva nože ho obě ženy skarifikovaly svými poznámkami a připomínkami. Neměl by tolik jíst! Proč hned každému, kdo přijde, nabízet skleničku? Jaká umíněnost, nechtít nosit flanel!

Stalo se, že počátkem jara vstoupil za krásného přílivu na loď notář z Ingouville, který spravoval všechn majetek vdovy Dubucové; odvezl s sebou všechny peníze, které měl v kanceláři. Heloisa měla sice ještě mimo podíl na lodi, odhadovaný na šest tisíc franků, dům v ulici svatého Františka; ale z celého toho jmění, jehož výše byla tak vysoko vytrubována, nic se neobjevilo v domácnosti, mimo trochy toho nábytku a všelijakých starých hadrů. Věc bylo třeba objasnit. Ukázalo se, že dieppský dům je prožrán hypotékami až po poslední tašku; Bůh sám věděl, co Heloisa složila u notáře, a podíl na lodi nepřevyšoval tisíc tolarů. Lhala tedy, ta dobrá dáma! V zoufalství rozbil starý Bovary o zem židli a obvinil bezohledně svou ženu, že uvrhla syna do neštěstí tím, že ho připoutala k takové staré herce, jejíž postroj nestojí za kůži. Vydali se do Tostes. Tam si všecko řekli. Došlo ke scénám. Heloisa se v slzách vrhla muži do náruče a zapřísahala ho, aby ji bránil před svými rodiči. Karel ji chtěl hájit. Rodiče se urazili a odešli.

Ale rána byla zasazena. Za týden, když prostírala prádlo na dvoře, byla Heloisa zachvácená chrlením krve, a příštího dne, právě ve chvíli, kdy k ní byl Karel otočen zády, aby zatáhl záclonu na okně, pravila: „Ach můj Bože!“ vzdychla a padla do bezvědomí. Byla mrtva! Jak ohromující!

Když se na hřbitově všechno skončilo, Karel se vrátil domů. Dole

čené hrušky. Vyprávěl všelijaké příběhy. Karel se přistihl při smíchu; pojednou si však vzpomněl na nebožku a zachmuřil se. Ale přinesli kávu a už zase na ni nemyslí.

Myslíl na ni tím méně, čím více si zvykal žít sám. Nový půvab nezávislosti mu brzy dělal samotu snesitelnější. Mohl nyní jít, kdy chtěl, vracet se nebo odcházet bez vysvětlování, a když byl řádně unaven, pohodlně se natáhnout na postel, jak dlouhý tak široký, po celé její šířce. Rozhýčkával se a rozmazloval, přijímaje všechny útechy, které mu kdo dával. Jinak mu manželčina smrt neposloužila špatně v řemesle; po celý měsíc si lidé říkali: „Chudák mladý muž! Jaké neštěstí!“ Jeho jméno se šířilo, klientela vzrůstala; a pak, do Bertaux chodil, kdy se mu zlíbilo. Jakási naděje bez určitého cíle v něm klíčila, mlhavý pocit štěstí; když si před zrcátkem česal licousy, jeho tvář se mu zdála příjemnější.

Jednoho dne přišel ke třetí hodině; všichni byli na polích; vstoupil do kuchyně, ale v první chvíli vůbec nepozoroval Emu; okenice byly zavřené. Štěrbínami ve dřevě natahovalo slunce na dlaždicích dlouhé útlé tyčinky, které se rozbíjely o hrany nábytku a chvěly se na stropě. Na stole lezly mouchy nahoru po použitých sklenicích a bzučely, topíce se uvnitř ve zbytcích moštu. Světlem, které padalo krbem, sameťověly saze na plechové desce a lehce modravěl vychladlý popel. Ema šila mezi oknem a krbem; na krku neměla šátek a na nahých ramenou se perlily drobounké krůpěje potu.

Jak je na venkově zvykem, vyzvala ho, aby se něčeho napil. Odmítl, Ema naléhala; konečně mu se smíchem nabídla, aby vypili skleničku likéru spolu. Šla do skříně pro láhev curaça, vzala dvě skleničky, jednu naplnila až po okraj, do druhé nalila pár kapek a přituknuvši si nesla ji k ústům. Protože sklenička byla téměř prázdná, zvrátila hlavu nazad; a tak, hlavu zakloněnou, rty vysunuté a hrdlo napjaté, smála se, že nic necítí, zatím co špička jazyka, prostrčená mezi drobnými zuby, olizovala drobnými pohyby dno skleničky.

Pak si zase sedla ke své práci; spravovala bílou bavlněnou punčochu. Pracovala s čelem skloněným, nemluvila. Karel rovněž ne. Z podedveří pronikal zvenčí vzduch a lehce zviřoval prach na dlaždicích; lékař se díval, jak se plouží, a slyšel jen, jak mu krev buší ve

spáncích a jak kdáká slepice, která kdesi na dvoře snášela vejce. Ema si chvílemi osvěžovala tváře, přikládajíc na ně dlaně, které pak ochlazovala na železném jablku velkého kozlíku na dříví.

Stěžovala si, že mívá s počínajícím létem závratě; ptala se, zdali by jí neprospěly mořské lázně; pak vyprávěla o klášteře, Karel o koleji, slova přicházela. Šli nahoru do jejího pokoje. Ukazovala mu své staré hudební sešitky, knížečky, které dostala jako odměnu na konci roku, a věnečky z dubového listí, odložené v dolní zásuvce skříně. Ještě mu vyprávěla o matce, o hřbitovu a dokonce mu ukázala v zahradě záhon, na kterém trhá každý první pátek v měsíci květiny a pak je nosí na matčin hrob. Ale jejich zahradník se v tom vůbec nevyzná; ti lidé tady nejsou k ničemu! Byla by chtěla alespoň v zimě bydlet v městě, ačkoliv dlouhé letní dni činí venkov v létě ještě nudnějším; a podle toho, o čem mluvila, její hlas byl jasný, ostrý, nebo se v okamžitém návalu umdlení zpěvavě protahoval a přecházel téměř v šepot, když mluvila sama k sobě; hned byla veselá, ze široka naivně otvírala oči, pak spouštěla napůl víčka, pohled se utápěl ve stesku, myšlenky se zatoulávaly.

Večer po návratu domů chytal Karel všechny její věty jednu za druhou, snažil se připamatovat si je, doplňovat jejich smysl, aby měl představu o té části jejího života, kdy ji ještě neznal. Ale nikdy nebyl s to představit si ji v mysli jinou, než jak ji viděl po prvé, nebo takovou, jakou ji právě opustil. Pak si položil otázku, co s ní bude, jestliže se vdá, a za koho? Bohužel, starý Rouault je tak bohatý a ona... tak krásná! Ale Emina tvář se mu stále stavěla před oči a něco jednotvárného jako vrčení káči mu bzučelo v uších: „Kdyby ty ses oženil, nu, kdyby ty ses oženil!“ V noci nespál, hrdlo se mu svíralo, měl žízeň; vstal, napil se ze džbánu, pak otevřel okno; nebe bylo plné hvězd, vál teplý vítr; v dálce štěkali psi. Díval se směrem k Bertaux.

Pomysliv si, že konečně nic neriskuje, Karel si slíbil, že jakmile se naskytne příležitost, požádá o její ruku; ale po každé, když se příležitost naskytla, zalepoval mu ústa strach, že nenajde příhodná slova.

Starý Rouault by se byl nemrzal, kdyby ho někdo zbavil dcery, která mu valně v hospodářství nepomáhala. V hloubi srdce ji omlouval říká si, že je příliš jemného ducha pro sedlačinu, nebem prokletý

stav, který nerodí žádné milionáře. Nejen že si nenadělal majetek, staroch ještě každým rokem ztrácel: neboť ačkoli byl výtečný, všemi mastmi mazaný obchodník, na druhé straně mu hospodářství v pravém slova smyslu, vnitřní řízení statku, hovělo méně než komukoli jinému. Nerad tahal ruce z kapes a nešetřil vůbec v ničem, co se týkalo života; chtěl dobře jíst, dobře si topit, dobře spát. Měl rád silný mošt, krvavé kýty, dlouho míchané *glorie*. Jedl v kuchyni, sám, proti krbu, u stolečku, který mu přinášeli naložený jídly, jako v divadle.

Když si tedy povšiml, že lékaři v přítomnosti jeho dcery vyskakují červeň na tvářích, což znamenalo, že jednoho dne požádá o její ruku, předem si všechno v duchu prohloubal. Zdál se mu trochu slaboučký a nebyl to zeť, jakého by si byl přál; ale říkalo se o něm, že je to slušný člověk, hospodárný, velmi vzdělaný, a jistě se nebude příliš hrdlit, až se bude mluvit o věně. A protože starý Rouault stál před skutečností, že bude musit prodat dvaadvacet akrů svých pozemků, protože byl mnoho dlužen zedníkovi a mnoho sedláři a protože si musil dát udělat nový hřídél k vinnému lisu, řekl si:

„Když si o ni řekne, dám mu ji.“

Okolo svatého Michala přišel Karel na tři dny do Bertaux. Poslední den uplynul jako předcházející v neustálém odkládání z jedné čtvrt hodiny na druhou. Starý Rouault ho doprovázel; šli úvalem a už se skoro loučili; přišla vhodná chvíle. Karel si řekl: „Až tam za tím živým plotem,“ a když jej přešli, zamumlal:

„Pane Rouaulte, rád bych vám něco řekl.“

Zastavili se. Karel mlčel.

„Tak jen vypravujte, co máte na srdci! Jako bych všechno nevěděl!“ řekl starý Rouault, zlehka se usmívaje.

„Otče Rouaulte... otče Rouaulte,“ zajíkal se Karel.

„Já si nepřeji nic lepšího,“ pokračoval statkář. „Dcerka pravděpodobně také souhlasí, ale přece je třeba zeptat se na její mínění. Teď jděte a já se vrátím domů. Bude-li to ano, rozumíte, nemusíte se ani vracet, kvůli lidem, a pak ona by byla příliš rozrušena. Ale abyste se zatím neutrápil, otevřu prudce okenici, až narazí na zeď: budete se moci odzadu podívat, když se nakloníte přes plot.“

A odešel.

Karel uvázal koně ke stromu a běžel se postavit na stezku; čekal. Minulo půl hodiny, pak napočítal na hodinkách devatenáct minut. Pojednou něco udeřilo do zdi; okenice se rozlétla, klika se ještě třásla.

Ráno v devět hodin byl na statku. Ema se zarděla, když vstoupil, a ze slušnosti se snažila trochu usmívat. Starý Rouault se políbil s budoucím zetěm. Projednání podrobností okolo svatby odložili; měli ostatně před sebou dost času, protože svatba nemohla být ze slušnosti dříve, než se skončí pro lékaře smutek, to jest až k jaru příštího roku.

V tomto očekávání uplynula zima. Slečna Ema se zabývala výbavou. Část byla objednána v Rouenu a sama si ušila noční košile a čepčky, podle mód, které si vypůjčila. Při lékařových návštěvách na statku se mluvilo o svatebních přípravách a uvažovali, v které místnosti by měla být hostina; snili o množství chodů, kterých bude třeba, a jaké budou předkrmy.

Ema by si byla naopak přála, aby svatba byla o půlnoci, při pochodních; ale starý Rouault neměl žádné pochopení pro tento nápad. A tak na svatbu samou přišlo třiačtyřicet osob, sedělo se šestnáct hodin, na zítří se začalo znovu a pak drobátko i několik příštích dní.

IV

Pozvaní hosté se sjížděli časně zrána na povozech, na bryčkách s jedním koněm, na dvoukolových vozech s příčnými sedátky, na starých bryčkách beze střechy, na starých výletních vozech s koženými záclonami, a mladí lidé z nejbližších vesnic na žebříňácích, na nichž stáli v řadě s rukama opřenýma o žebřiny, aby nepadli, neboť jeli rychle a vozy se tvrdě otřásaly. Přijížděli z míst na deset mil vzdálených, z Godervillu, z Normanvillu, z Cany. Všichni příbuzní obou rodin byli pozváni; udobřili se i znesváření přátelé; dopsalo se i známým, kteří se už dávno ztratili z dohledu.

Každou chvíli bylo slyšet za plotem práskání biče; rychle se otvírala vrata: přijížděl žebříňák. Dojel až k prvnímu schodu venkovského schodiště, naráz zastavil a vysypával lidi; vyskakovali na všech stranách, třeli si kolena a protahovali se. Dámy v čepcích, v šatech na

způsob městských, měly zlaté hodinkové řetízky, pláštěnky s cípy zkříženými v pase nebo barevné šátky na zádech sešpendlené a odhalující vzadu krk. Chlapci, oblečení jako jejich tatíkové, necítily se, jak se zdálo, dobře v nových šatech (mnozí z nich měli toho dne dokonce po prvé za svého života na nohou střevíce), a vedle nich bylo vidět v bílých šatech od prvního přijímání a k této příležitosti nastavovaných velké čtrnáctileté nebo šestnáctileté dívky ani nedutající, pravděpodobně jejich sestřenky nebo starší sestry, zardělé, vyjevené, vlasy natřené růžovou pomádou a strachující se, aby si neušpinily rukavice. Protože nebylo dosti čeledínů na vypřahování všech vozů, mužští si vyhrnovali rukávy a sami se dávali do díla. Podle různého společenského postavení měli fraky, císařské kabáty, saka, kazajky; staré poctivé fraky, které byly obklopeny vši úctou členů rodiny a které opouštěly šatník jen při slavnostních příležitostech; císařské kabáty s velkými šosy, poletujícími ve větru, s válcovitým límcem a kapsami jako pytle; saka z hrubého sukna, zpravidla v doprovodu nějaké čepice se štítkem s mosaznou obrubou; kratičké kajdy, vzadu se dvěma knoflíky blízko u sebe jako pár očí; jejich šosy vypadaly, jako by je tesař vyřezal sekerou z jediného kusu. Někteří (ale ti ovšem budou jistě sedět někde až na konci stolu) měli ještě hrubé nedělní haleny, s límcem přehnutým na ramena a na zádech drobounce sřasené; velmi nízký pas byl stažen šitým opaskem.

A košile na prsou se klenuly jako krunýře. Všichni byli čerstvě ostříháni, uši odstávaly, tváře hladce oholené; dokonce ti, kteří vstali ještě před úsvitem a neviděli dobře na holení, měli pod nosem příčné šrámy nebo na čelistech jako třífrankové mince velké odřeniny, za jízdy ještě do ruda ošlehané; to trochu mramorovalo růžovými flíčky všecky ty hrubé, bílé a kvetoucí tváře.

Protože obecní úřad byl jen půl míle od statku, šli tam pěšky a také se pěšky vrátili po skončených obřadech. Průvod, z počátku celistvý jako jediná barevná stuha, kadeřící se venkovskou krajinou po úzké hadovité stezce mezi zeleným obilím, brzy se protáhl a přetrhal ve skupiny, které postávaly v hovoru. V čele šel šumař s houslemi, od krčku jeho nástroje vlály fábory; pak šli novomanželé, rodiče, přátelé, zcela náhodně; děti zůstávaly vzadu, trhaly zvonečky ovesných klasů

nebo si spolu hrály; nikdo si jich nevšímal. Ema vláčela po zemi své trochu dlouhé svatební šaty; chvílemi se zastavovala, aby je povytáhla, a pak s nich v rukavičkách delikátně konečky prstů sbírala drsnaté traviny s drobnými ostny bodláků; Karel zatím s holýma rukama čekal, až skončí. Starý Rouault, na hlavě zánovní cylindr a ve fraku, jehož výložky na rukávech mu pokrývaly ruce až po nehty, nabídl rámě staré paní Bovaryové. Starý pan Bovary, který v hloubi duše opovrhoval všemi těmi lidmi a přišel jen tak v jednořadovém redingotu vojenského střihu, zahrnoval kavárenskými galantnostmi mladou světlovlasou venkovanku. Pozdravila, červenala se, nevěděla, co odpovídat. Ostatní svatebčané mluvili o svých záležitostech nebo se poštuchovali, předem se rozněcujíce k veselí. A kdo naslouchal, slyšel stále skřipky šumaře, který dole hrál širému světu. Když zpozoroval, že svatba zůstala daleko za ním, zastavil se, aby nabral dechu, dlouho mazal kalafunou smyčec, aby struny tak neskřípaly, a pak šel dále, střídavě snižuje a zdvihaje krček houslí, dávaje si tak důrazně sám sobě takt. Zvuk jeho nástroje z daleka plašil ptáčky.

Jídla čekala na stole v kůlně pro vozy. Byly na něm čtyři svíčkové pečeně, šest mis zadělávaných kuřat, dušené telecí, tři skopové kýty a uprostřed pěkné pečené selátko obložené čtyřmi jaternicemi na štovíku. V rozích stály karafinky s kořalkou. Lahodný mošt v lahvích hustě pěníl kolem zátek a všechny sklenice byly předem až po okraj naplněny vínem. Na hladkém povrchu žlutého krému ve velkých mísách, samovolně se třesoucího, jakmile někdo seabeměně strčil do stolu, byla arabeskami z cukrových zrníček nakreslena začáteční písmena novomanželů. Až z Yvetoty musil přijít cukrář na dorty a nugáty. Protože v tom kraji začínal, dal si velmi záležet; když došlo k zákuskům, sám přinesl obrovský kus pečiva; všichni vykřikli. Spodek tvořil nejdříve čtverec z modré lepenky, představující chrám, a kolem dokola sloupy, portály a štukové sošky ve výklencích posetých hvězdami z pozlaceného papíru; v druhém poschodí strměl arkýř ze savojského těsta, obklopený drobnými hradbami z andělikových bonbonů, mandlí, rozinek, pomerančových čtvrtků; a konečně na hořejší terase, zelené louce se skalisky se zavařeninovými jezery a s lodičkami ze skořápek z lískových oříšků bylo vidět malého amorka, jak se houpá

na čokoládové visuté houpačce, jejíž dva sloupy se na vrcholku končily místo koulemi dvěma poupaty skutečné rostlé zahradní růže.

Až do večera se jedlo. Když už byli příliš unaveni stálým seděním, šli se projít na dvůr nebo si zahráli ve stodole hru s korkem a pak se vraceli ke stolu. Ke konci někteří už usínali a chrápali. Ale při kávě všechno zase ožilo; začali zpívat, předváděli silácké kousky, nosili břemena, přetahovali se, zkoušeli zdvíhat vozíky na ramena, říkali dvojsmyslné vtipy, kradli hubičky. Večer před odjezdem se koně, přecpaní ovšem až po krk, jen neradi dávali zapřahovat; vyhazovali, vzpínali se, postraňky se trhaly, jejich páni kleli nebo se smáli; a po celou noc za svitu měsíce tryskem ujížděly po vřkolních cestách splašené vozy, poskakovaly v rigolech, skákaly přes narovnaný štěrk, zachycovaly se na mezích; ženy se vykláněly z dvířek a sahaly po opratích.

Ti, kdo zůstali v Bertaux, celou noc popíjeli v kuchyni. Děti usnuly pod lavicemi.

Nevěsta snažně prosila otce, aby byla ušetřena obvyklých žertů. Přece však jeden bratranec, obchodník s mořskými rybami (přinesl dokonce jako svatební dar dvě kambaly), začal už foukat klíčovou dírkou vodu; starý Rouault přišel právě včas, aby mu v tom zabránil, a vysvětlil, že vážné postavení jeho zetě nedovoluje takové nepřístojnosti. Bratranec však jen nerad uznal tyto důvody. V duchu obviňoval starého Rouaulta, že se nafukuje, a šel si do kouta sednout ke čtyřem nebo pěti jiným hostům, kteří náhodou dostali u tabule několikrát za sebou horší kousky masa a rovněž si stěžovali, že byli odstrčeni, šuškali si o hostiteli a v narážkách mu přáli, aby přišel na buben.

Paní Bovaryová matka neotevřela za celý den ústa. Nepřišli se s ní poradit ani o snašiných svatebních šatech, ani o pořadu slavnosti; velmi brzy odešla. Manžel s ní nešel, naopak si poslal do Svatého Viktora pro doutníky a kouřil až do rána, přihýbaje si grogu s třěšňovkou, směsí, kterou společnost neznala, z čehož pro sebe vyvozoval ještě větší vážnost.

Karel nebyl od přírody šprýmař a nijak se o svatbě nezaskvěl. Odpovídal nevalně na špičkování, slovní hříčky a dvojsmyslná slova, na

komplimenty a rozpustilosti, jimiž ho zahrnovali hned při polévce, soudíce, že to patří k věci.

Zato příštího dne vypadal jako docela jiný člověk. Spíše on by byl mohl být pokládán za včerejší pannu, kdežto mladá paní nedala na sobě znát nic, podle čeho by se dalo soudit co a jak. Největší chytráci nevěděli, co říci, a když šla kolem nich, pozorovali ji s náramným vnitřním napětím. Karel se však nijak nepřetvařoval. Nazýval ji svou ženou, tykal jí, každého se po ní ptal, všude ji hledal a často si ji odváděl za humna; z dálky ho bylo vidět mezi stromy, jak ji bere kolem pasu a jak se k ní v chůzi naklání, muchlaje jí hlavou šátek na živůtku.

Za dva dny po svatbě manželé odjeli; Karel nemohl déle zůstat kvůli pacientům. Starý Rouault je dal odvézt ve své bryčce a sám je doprovodil až do Vansovillu. Tam naposledy políbil dceru, sestoupil s vozu a dal se zpět. Když ušel asi sto kroků, zastavil se, a vida, jak se bryčka, jejíž kola se otáčela v prachu, vzdaluje, hluboce vzdychl. Pak mu přišla na mysl jeho vlastní svatba, jeho mládí, první těhotenství jeho ženy; také on byl veselý v den, kdy ji odváděl z otcovského domu k sobě, vezl ji za sebou v sedle, klusaje sněhem; bylo tenkrát okolo vánoc a kraj byl celý bílý; držela se ho jednou rukou, na druhé měla zavěšený košík; vítr zmítal dlouhými krajkami jejího cauxského čepečku; krajky mu někdy přelétly přes ústa, a když otočil hlavu, viděl blízko u sebe, na svém rameni, její zruřovělou tvářinku, jak se tiše usmívá pod zlatou destičkou čepce. Aby si ohřála ruce, dávala mu je chvílemi za ňadra. Jak už to všecko bylo dávno! Jejich synovi by teď bylo třicet let! Tu se ohlédl za sebe, cesta byla prázdná. Cítil se smutný jako vystěhovaný dům; a protože se mu něžné vzpomínky mísily s černými myšlenkami mozku zatemnělého přílišným jídlem a pitím, napadlo ho jednu chvíli, aby si zašel ke kostelu. Zalekl se však, aby ho tento pohled ještě více neroztesknil, a vrátil se rovnou domů.

Pan a paní Bovaryovi přijeli do Tostes k šesté hodině. Sousedé stáli v oknech, aby viděli novou ženu svého lékaře.

Stará služka ji přišla pozdravit, omluvila se, že večere není ještě hotova, a vyzvala milostpaní, aby se zatím podívala po domě.

Cihlové průčelí bylo v jedné stavební čáře s ulicí, či spíše se silnicí. Za dveřmi visel plášť s menším límečkem na způsob kněžského, uzda, černá kožená čepice, a v koutě na zemi ležel pár vysokých kamaší, ještě pokrytých suchým blátem. Vpravo byl velký pokoj, totiž místnost, kde se jedlo a přebývalo. Kanárkově-žlutý papír, vroubený nahore girlandou bledých květů, všecek se zachvíval na špatně napjatém plátně; podél celých oken se prostíraly bílé kalikové záclony, prošíváné červeným prýmkem, a na úzké desce krbu se pod oválnou kuppolí skvěly mezi dvěma vysokými, stříbrem vykládanými svícny kyvadlové hodiny s Hippokratovou hlavou. Naproti přes chodbu byla ordinace, pokojíček asi šest kroků široký, se stolem, třemi židlemi a kancelářským křeslem. Svazky *Naučného slovníku lékařského*, které plnily téměř samy šest přihrádek knihovny z jedlového dřeva, nebyly rozřezány, ale jejich obálky nesly stopy všech prodejů, jimiž už postupně prošly. Pach jíšek pronikal zdmi do ordinace a právě tak bylo slyšet v kuchyni, jak nemocní v lékařově pracovně kašlou a vykládají svá trápení. Přímo na dvůr, kde byl chlév, vedla pak velká zpustlá místnost, v níž byla pec a která nyní sloužila za dřevník, komory, skladiště; byla plná starého železa, prázdných sudů, vyřazeného hospodářského náradí a spousty jiných, prachem pokrytých předmětů, jejichž účel nebylo možné uhodnout.

Podlouhlá zahrada se prostírala mezi dvěma lepenicovými zdmi, pokrytými popínavými meruňkami, až k hlohovému plotu, který ji odděloval od polí. Uprostřed byly na zděném podstavci břidlicové sluneční hodiny; čtyři záhony hubených šípků souměrně obklopovaly užitečnější čtverec důležitějších rostlin. Docela vzadu se pod kanadskými jedlemi modlil z breviáře sádrový farář.

Ema šla nahoru do pokojů. První nebyl zařízen, ale v druhém, manželské to ložnici, bylo mahagonové lože v přístěnku s červenými závěsy. Skříňka z mušliček krášlila prádelník; na psacím stolku u okna byla v karafě kytice pomorančovníkových květů, svázaná bílými atlasovými stuhami. Byla to svatební kytice, kytice té druhé. Zadívala se na ni. Karel si toho povšiml, vzal kytici a odnesl ji na půdu; Ema za-

tím, sedíc v křesle (rovnali kolem ní její věci), myslila na svou svatební kytici, zabalenou v krabici, a ponořena do snění přemýšlela, co by s ní udělali, kdyby se stalo a ona, Ema, zemřela.

Celé první dny jen uvažovala, co by se dalo v domě změnit. Sundala se svícnu koule, dala potáhnout stěny novými tapetami, přemalovat schodiště a v zahradě kolem slunečních hodin postavit lavičky; tázala se dokonce, jak by se dal zařídit bazén s vodotryskem a rybičkami. Konečně manžel věda, že se ráda projíždí, koupil starší vůz; když dal nové svítlny a blatníky z hlazené kůže, vozík vypadal téměř jako tilbury.

Byl tedy šťasten a bez jakékoli starosti. Jídlo ve dvou, večerní procházka po silnici, pohyb její ruky, jímž si přihlazovala vlasy, její slaměný klobouk, pověšený na okenní klice, a ještě mnoho jiných věcí, v nichž by byl Karel nikdy nehledal potěšení, skládaly nyní nepřetržitý řetězec jeho štěstí. Ráno na lůžku, hlavu vedle její hlavy na podušce, díval se, jak slunce prochází chmýřím jejích světlých tváří, zpola zakrytých placatými klopami jejího čepečku. Její oči, jak se tak na ně díval zblízka, zdály se mu větší, zejména když při probouzení několikrát za sebou zvedla víčka; černé ve stínu a temně modré na plném světle, vršily barevné vrstvy jednu na druhou, hustší v hloubi a jasnější, jak postupovaly k povrchu skvoucího smaltu. Jeho vlastní oko se utápělo v těchto hlubinách, viděl se v nich zdobně až po ramena, s hedvábným šátkem na hlavě, s polorozhalenou košilí u krku. Vstával. Dívala se z okna za ním, jak odjíždí; zůstávala opřena loktem o podezdívku mezi dvěma geraniemi, v županu, který jí volně splýval kolem těla. Karel si na ulici, nohu maje na patníku, připínal ostruhy; mluvila na něho dále shora, drtíc při tom v zubech nějaký kvítek nebo zelený lístek, který pak vyfukovala směrem k němu; snítka se třepetala, udržujíc se ve vzduchu, poletovala v polokruzích jako pták, a než dopadla na zem, zachycovala se na neupravené hřívě staré bílé klisny, stojící bez pohnutí u dveří. Karel se vyhloupl na koně a posílal do oken polibek; v odpověď mu kynula, zavírala okno a Karel pobídl koně. Jel silnicí, která do nekonečna rozvíjela svou dlouhou zaprášenou stuhu, úvozovými cestami, kde se stromy k sobě skláněly jako loubí, stezkami mezi obilím, které mu sahalo až po ko-

lena, slunce na ramenou a u chřípí jitřní vzduch, srdce ještě plné nočního blaha, klidnou mysl, ukojené tělo, přežvykuje své štěstí jako ti, kdo po jídle ještě stále převalují v ústech chuť lanýžů, které už tráví.

Co dobrého dosud ho v životě potkalo? Bylo to na střední škole, kde zůstával uzavřen mezi těmi vysokými zdmi, sám mezi kamarády bohatšími nebo silnějšími než on, kteří se smáli jeho přízvuku, posmívali se jeho šatům a jejichž matky chodily do hovorny s pochoutkami v rukávníku? Nebo to bylo později, když studoval medicinu a neměl nikdy peněženku dosti plnou, aby zaplatil čtverylku mladému dělnickému děvčeti, které by se pak stalo jeho milenkou? Pak žil po čtrnáct měsíců s vdovou, jejíž nohy byly v posteli studené jako rampouchy. Ale teď má na celý život tuto hezkou ženu, kterou zbožňuje. Vesmír v jeho očích nepřesahoval hedvábný lem její spodničky; vyčítal si, že ji dost nemiluje, jíkala ho touha znovu na ni popatřit; rychle se vracel a s bušícím srdcem vybíhal schody. Ema se právě ve svém pokoji strojila; tiše se přikradl, políbil ji na záda, Ema vykřikla.

Nemohl odolat stále a stále se dotýkat jejího hřebenu, jejích prstenů, jejího šátečku na živůtku; někdy ji celými ústy líbal na tváře, jindy posázel její nahou paži drobnými polibky od konečku prstů po rameno; odstrkovala ho, napůl se usmívajíc a napůl omrzená, jako děláme s dítětem, které se na nás věší.

Než se provdala, myslila, že pocituje lásku; ale protože štěstí, které mělo z této lásky vyplynout, nepřicházelo, domnívala se, že se mýlila. A Ema se snažila vypátrat, co se v životě vlastně rozumí slovy *bláženost, vášeň a opojení*, slova, která se jí zdála tak krásná v románech.

VI

Kdysi četla *Pavla a Virginii* a snila o bambusové chyši, o černocho Domingovi, o psu Věrníkovi, ale zejména o něžném přátelství nějakého milého bratříčka, který pro vás šplhá na stromy vyšší než kostelní věž, aby vám natrhal červených plodů, nebo který běží na boso po písku a přináší vám ptačí hnízdo.

Když dosáhla třinácti let, vedl ji sám otec do města, aby ji dal do

kláštera. Zastavili se v jednom hostinci ve čtvrti svatého Serváce a tam večereli z malovaných talířů, které představovaly příběh slečny de la Vallière. Legendární vysvětlivky, tu a tam seškrabané, jak po nich přejížděl nůž, vesměs velebily náboženství, útlocitnost a nádheru dvora.

V první době se jí v klášteře vůbec nestýskalo; našla naopak velké zalíbení ve společnosti hodných sester, které, snažíce se ji pobavit, vodily ji do kaple, do níž se chodilo dlouhou chodbou z refektáře. Ve volných chvílích si jen zřídka kdy hrála, a znamenitě chápala katechismus: na těžké otázky odpovídala před panem vikářem vždycky ona. Takto tedy žila, neopouštějíc nikdy vlahou atmosféru tříd, mezi těmito ženami bílé pleti a s růženci s mosaznými křížky, a podléhala pozvolna mystické malátnosti, která se šíří s oltárními vůněmi, chladem křtitelnic a zářením svéc. Místo aby sledovala mši, dívala se do knížky na svaté obrázky v blankytně modrých rámečcích a milovala nemocnou ovečku, nejsvětější srdce, probodané ostrými šípy, nebo ubohého Ježíše, jak nese kříž a klesá pod jeho tíhou. Chtějíc podstoupit nějakou zkoušku sebetrýznění, pokusila se zůstat celý den bez jídla. Usilovně přemýšlela o nějakém závazku, který by musila splnit.

Když šla ke zpovědi, vymýšlela si drobné hříšky, aby mohla déle zůstat na kolenou ve stínu, s rukama sepjatýma, a naslouchat s tváří na mřížce knězovu šepotu. Přirovnání o snoubenci, choti, nebeském milenci a věčném manželství, která se opakují v kázáních, probouzela v hloubi její duše nečekané slasti.

Večer před modlitbou ve studovně četla náboženská díla. Během týdne to byly vybrané části biblické dějepavy nebo *Duchovní besedy* abbého Frayssinouse a v neděli jako osvěžení úryvky z *Genia křesťanství*. Jak zprvu po každé naslouchala zvučnému nářku romantického žalování, vracejícího se ve všech ozvěnách země a věčnosti! Kdyby bylo její dětství uplynulo v temném koutě někde za krámem v kupecké čtvrti, snad by se bylo otevřelo lyrickému příboji přírodního okouzlení, příboji, který k nám doléhá zpravidla jen přes líčení spisovatelů. Ale Ema příliš znala venkov; znala bučení stád, práci s mlékem, pluhy. Uvyklá pokojným pohledům, tíhla naopak k sceneriím rozrušujícím. Milovala moře jen pro jeho bouře, a zeleň, jen když vyrážela tu a tam v ssutinách. Ze všeho chtěla mít osobní prospěch; a jako zbytečné

zavrhovala všecko, co přímo nehasilo žízeň jejího srdce, neboť byla založena spíše citově než umělecky a hledala vzrušení a nikoli krajiny.

V klášteře byla stará panna, která přicházela každý měsíc na týden prát prádlo. Jako příslušnice staré šlechtické rodiny, kterou revoluce přivedla na mizinu, byla chráněnkou arcibiskupství, jedla s jeptiškami v refektáři a po jídle si s nimi chvíli povídala, než se vracela k své práci. Chovanky se často vytrácely ze studovny a přisedávaly k ní. Uměla nazpaměť milostné písničky minulého století, které zpívala polohlasem, nepřestávajíc přitom vést nit. Vyprávěla příběhy, říkala novinky, obstarávala vám v městě nákupy a velkým chovankám potají půjčovala nějaký ten román, který vždycky měla v kapse zástěry a z něhož pak milá klášterní slečna hltala dlouhé kapitoly v přestávkách mezi prací. Bylo to jen samé milkování, milenci, milenky; pronásledované dámy omdlávaly v osamělých pavilonech, na každé stanici byli zabíjeni postiliony, na každé stránce byli k smrti štváni koně; byly to temné lesy, zmítaná srdce a přísahy a vzlyky a slzy a polibky, čluny v měsíčním svitu, slavíci v houštinách, jako lvi udatní a jako beránci mírní *páni*, ctnostní, jak nikdo není, vždy dobře oblečení a plačící jak z konve. Po půl roku si patnáctiletá Ema mazala ruce v prachu starých škvárů. Walter Scott v ní později vznítit lásku k věcem historickým, snila o truhlicích, o strážnicích, o potulných středověkých pěvcích. Byla by ráda žila na nějakém starém hradě jako ony zámecké paní v dlouhých živůtcích, které po celé dni pod trojlistým křížem lomeného okna, loket na kameni a bradu v dlani, vyhlížely, až uvidí, jak od obzoru na černém koni ke hradu cválá rytíř s bílým chocholem. Pojala v tom čase božskou úctu k Marii Stuartce a vzplanula nadšeným obdivem k ženám slavným nebo nešťastným. Jana z Arku, Heloisa, Anežka Sorelová, Krásná železářka a Klementka Isaurová se v jejích očích odrážely jako vlasatice na temné nesmírnosti dějin, z nichž vyvstávali ještě tu a tam, ale přece jen se už ztrácející ve stínu a bez jakýchkoli vzájemných vztahů, Ludvík Svatý se svým dubem, umírající Bayard, několik ukrutností Ludvíka XI., něco ze Svatobartolomějské noci, Bearňanův chochol a vždycky vzpomínka na malované talíře velebící Ludvíka XIV.

V písničkách, které zpívala v hodinách hudby, vystupovali jen zlato-

křídli andělíčkové, madony, laguny, gondoliéři; skrze tyto pokojné skladby, jejich chatrný styl a pošetilý nápěv mohla zahlédnout lákavou šalbu citových skutečností. Některé její kamarádky přinášely do kláštera památníky, které dostaly k vánocům. Musily je ukrývat; to nebylo jen tak; četly se v ložnici. Jemně se dotýkajíc krásných atlasových vazeb, upírala Ema okouzlené oči na jména neznámých autorů, kteří byli podepsáni nejčastěji jako hrabata nebo vikomtové pod svými výtvary.

Chvěla se, dechem nadzdvíhujíc hedvábný papír nad rytinami; papír se vznášel, v půli se překláněje, a měkce uléhal na vedlejší stránku. Rytina představovala mladého muže v krátkém pláštíku za zábradlím balkonu, jak svírá v náručí děvče v bílém rouchu a s kapsářem u pasu; nebo to byly bezejmenné portréty anglických ladies s plavými kadeřemi, které na vás zírají zpod širokého kulatého kloubouku velkýma jasnýma očima. Jiné si hověly ve svých vozech, klouzající parkem, a chrt poskakoval před spřežením, jež v poklusu řídili dva malí postiliony v bílých kalhotách. Ještě jiné se na pohovkách hroužily ve snění nad rozpečetěným psaníčkem a vzhlížely k měsíci pootevřeným oknem, napolo zastřeným černou záclonou. Naivky se slzou na tváři se skrze pruty gotické klece cukrovaly s hrdličkou nebo usmívající se a s hlavinkou skloněnou nad rameno otrhávaly kopretinu útlými konečky prstů, zahnutých jako zobáky lodních přídí. A vy jste tam také byli, vy sultáni s dlouhými dýmkami, tonoucí v slastné mdlobě pod loubím besídek v náručí bajadérek, vy džaurové, turecké šavle, řecké čepičky, a hlavně vy, mdlé obrazy dithyrambických krajin, které nám často ukazujete najednou palmy i jedle, vpravo tygry, vlevo lva, na obzoru tatarské minarety, v popředí románské zříceniny a také velbloudy v pokleku — všecko v rámci pečlivě učešného pralesa a se širokým, kolmým slunečním paprskem, třaslavě se obrážejícím ve vodě, z níž vystupují jako bílé odřeniny na ocelově šedém podkladu ojedinělé plovoucí labutě.

A stínítko argandské lampy, zavěšené na stěně nad Eminou hlavou, osvětlovalo všechny ty obrazy z celého světa, defilující před ní jeden po druhém v tichu ložnice a za vzdáleného hrčení některého opožděného fiakru, jedoucího ještě po bulváru.

První dny po matčině smrti mnoho plakala. Dala si udělat z nebožčiných vlasů smuteční obraz a v dopise, který poslala do Bertaux, plném smutných úvah o životě, žádala, aby ji později pochovali v témž hrobě. Staroch si pomyslí, že je nemocná, a přijel se na ni podívat. V hloubi srdce byla Ema spokojena; cítila, že došla naráz k tomu vzácnému ideálu bezkrevných existencí, kam nikdy nedospějí všední srdce. Ponořila se tedy do lamartinovských zátočin, na jezerech naslouchala harfám, všem zpěvům umírajících labutí, šelestu všeho padajícího listí, neposkvrněným pannám, stoupajícím k nebesům, a hlasu Věčného, rozmlouvajícího v údolích. To se jí zprotivilo; nechtěla si to přiznat, pokračovala ze zvyku, pak z ješitnosti a konečně byla překvapena cítíc, že se jí mysl uklidnila a že nemá v srdci více smutku než vrásek na čele. Dobré sestry, které si byly tak jisty jejími náboženskými sklony, zpozorovaly s úžasem, jako by slečna Rouaultová unikala jejich péči. Zahrnuly ji totiž tak štědře službami božími, pobožnostmi, devítíky a kázáními, tolik se jí nakázaly o úctě, jíž jsme povinováni světcům a mučedníkům, a vyplývaly na ni tolik dobrých rad o zdrženlivosti těla a o spáse duše, že to udělala jako koně, kterým přitahujeme otěže: naráz se zastavila a udidlo vyklouzlo ze zubů. Tento duch, pozitivní přes všechna svá blouznění, který miloval kostel pro jeho květiny, hudbu pro slova jejich písní a literaturu pro její milostná vznícení, bouřil se proti tajemstvím víry a ještě více proti kázeňským příkazům, které byly něčím, co se přičilo její přirozenosti. Nemrzely se, že odchází, když ji otec vzal z kláštera. Představená se dokonce vyjádřila, že nebyla v poslední době dost uctivá k jeptiškám.

Po návratu domů se Emě zprvu líbilo, že může komandovat služebnictvo, pak si zošklivila venkov a litovala, že odešla z kláštera. V době, kdy Karel po prvé přišel do Bertaux, pokládala se za velmi rozčarovanou bytost, která již nemá, čeho by se dovídala a už asi nikdy nic neprocítí.

Ale úzkost z nového stavu nebo snad podráždění způsobené přítomností tohoto muže stačily k tomu, aby si namlouvala, že konečně poznává onu zázračnou vášeň, která se až dosud vznášela jako velký pták s růžovým peřím v nádheře vybájených nebes — a nyní si nemohla srovnat v mysli, že klid, v němž žije, je oním vysněným štěstím.

křídli andělíčkové, madony, laguny, gondoliéři; skrze tyto pokojné skladby, jejich chatrný styl a pošetilý nápěv mohla zahlédnout lákavou šalbu citových skutečností. Některé její kamarádky přinášely do kláštera památníky, které dostaly k vánocům. Musily je ukrývat; to nebylo jen tak; četly se v ložnici. Jemně se dotýkajíc krásných atlasových vazeb, upírala Ema okouzlené oči na jména neznámých autorů, kteří byli podepsáni nejčastěji jako hrabata nebo vikomtové pod svými výtvary.

Chvěla se, dechem nadzdvíhujíc hedvábný papír nad rytinami; papír se vznášel, v půli se překláněje, a měkce uléhal na vedlejší stránku. Rytina představovala mladého muže v krátkém pláštíku za zábradlím balkonu, jak svírá v náruči děvče v bílém rouchu a s kapsářem u pasu; nebo to byly bezejmenné portréty anglických ladies s plavými kadeřemi, které na vás zírají zpod širokého kulatého klobouku velkýma jasnýma očima. Jiné si hověly ve svých vozech, klouzající parkem, a chrt poskakoval před spřežením, jež v poklusu řídili dva malí postiliony v bílých kalhotách. Ještě jiné se na pohovkách hroužily ve snění nad rozpečetěným psaníčkem a vzhlížely k měsíci pootevřeným oknem, napolo zastřeným černou záclonou. Naivky se slzou na tváři se skrze pruty gotické klece cukrovaly s hrdličkou nebo usmívající se a s hlavinkou skloněnou nad rameno otrhávaly kopretinu útlými konečky prstů, zahnutých jako zobáky lodních přídí. A vy jste tam také byli, vy sultáni s dlouhými dýmky, tonoucí v slastné mdlobě pod loubím besídek v náruči bajaderek, vy džaurové, turecké šavle, řecké čepičky, a hlavně vy, mdlé obrazy dithyrambických krajin, které nám často ukazujete najednou palmy i jedle, vpravo tygry, vlevo lva, na obzoru tatarské minarety, v popředí románské zříceniny a také velbloudy v pokleku — všecko v rámci pečlivě učešaného pralesa a se širokým, kolmým slunečním paprskem, třaslavě se obražejícím ve vodě, z níž vystupují jako bílé odřeniny na ocelově šedém podkladu ojedinělé plovoucí labutě.

A stínítko argandské lampy, zavěšené na stěně nad Eminou hlavou, osvětlovalo všechny ty obrazy z celého světa, defilující před ní jeden po druhém v tichu ložnice a za vzdáleného hrčení některého opožděného fiakru, jedoucího ještě po bulváru.

První dny po matčině smrti mnoho plakala. Dala si udělat z nebožčiných vlasů smuteční obraz a v dopise, který poslala do Bertaux, plném smutných úvah o životě, žádala, aby ji později pochovali v témž hrobě. Staroch si pomyslí, že je nemocná, a přijel se na ni podívat. V hloubi srdce byla Ema spokojena; cítila, že došla naráz k tomu vzácnému ideálu bezkrevných existencí, kam nikdy nedospějí všední srdce. Ponořila se tedy do lamartinovských zátočin, na jezerech naslouchala harfám, všem zpěvům umírajících labutí, šelestu všeho padajícího listí, neposkvrněným pannám, stoupajícím k nebesům, a hlasu Věčného, rozmlouvajícího v údolích. To se jí zprotivilo; nechtěla si to přiznat, pokračovala ze zvyku, pak z ješitnosti a konečně byla překvapena cítíc, že se jí mysl uklidnila a že nemá v srdci více smutku než vrásek na čele. Dobré sestry, které si byly tak jisty jejími náboženskými sklony, zpozorovaly s úžasem, jako by slečna Rouaultová unikala jejich péči. Zahrnuly ji totiž tak štědře službami božími, pobožnostmi, devítníky a kázáními, tolik se jí nakázaly o úctě, jíž jsme povinováni světcům a mučedníkům, a vyplývaly na ni tolik dobrých rad o zdrženlivosti těla a o spáse duše, že to udělala jako koně, kterým přitahujeme otěže: naráz se zastavila a udidlo vyklouzlo ze zubů. Tento duch, pozitivní přes všechna svá blouznění, který miloval kostel pro jeho květiny, hudbu pro slova jejich písní a literaturu pro její milostná vznícení, bouřil se proti tajemstvím víry a ještě více proti kázeňským příkazům, které byly něčím, co se přičilo její přirozenosti. Nemrzely se, že odchází, když ji otec vzal z kláštera. Představená se dokonce vyjádřila, že nebyla v poslední době dost uctívá k jeptiškám.

Po návratu domů se Emě zprvu líbilo, že může komandovat služebnictvo, pak si zošklivila venkov a litovala, že odešla z kláštera. V době, kdy Karel po prvé přišel do Bertaux, pokládala se za velmi rozčarovanou bytost, která již nemá, čeho by se dovídala a už asi nikdy nic neprocítí.

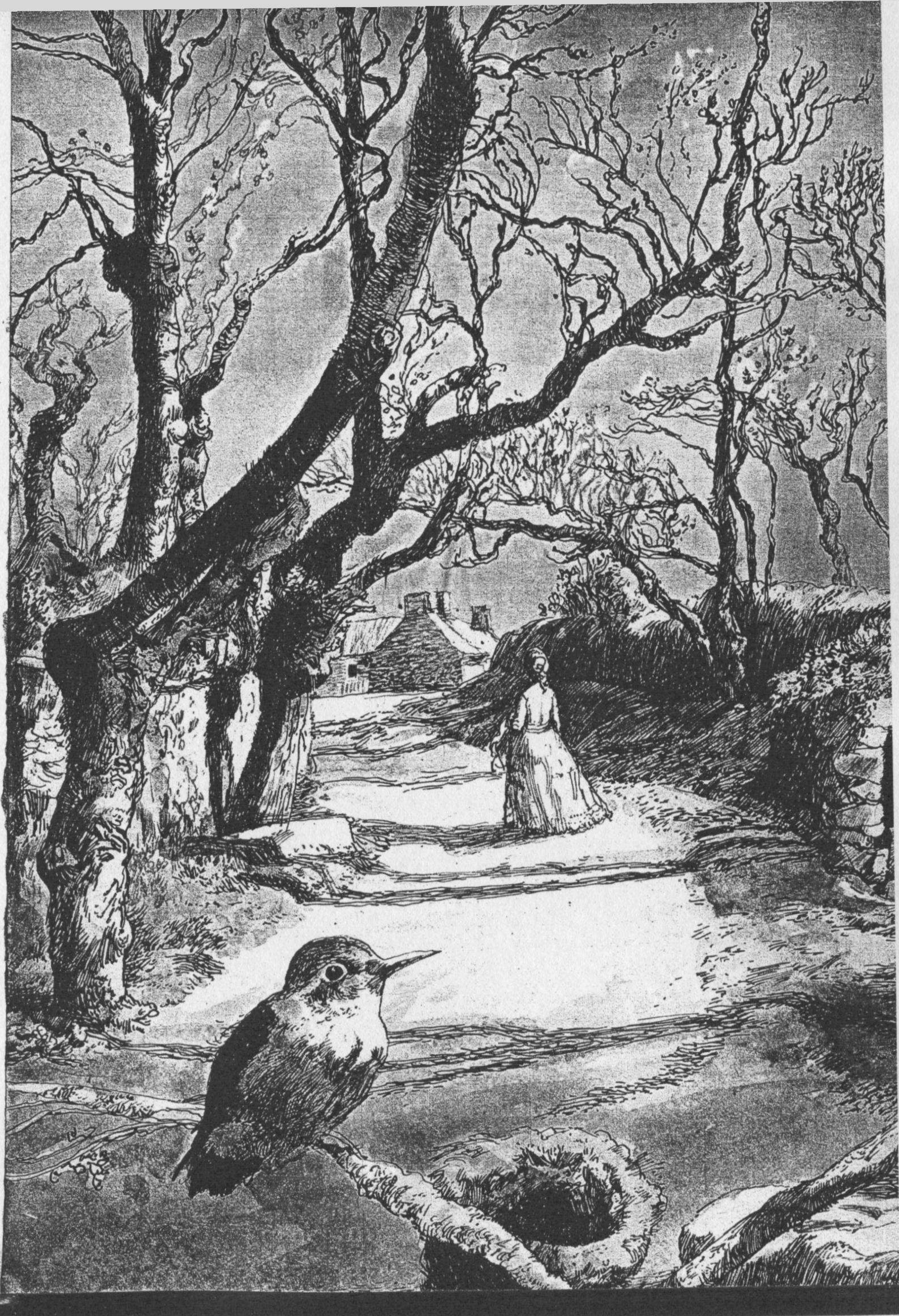
Ale úzkost z nového stavu nebo snad podráždění způsobené přítomností tohoto muže stačily k tomu, aby si namlouvala, že konečně poznává onu zázračnou vášeň, která se až dosud vznášela jako velký pták s růžovým peřím v nádheře vybájených nebes — a nyní si nemohla srovnat v mysli, že klid, v němž žije, je oním vysněným štěstím.

VII

Někdy si myslila, že to byly přece jen nejkrásnější dni jejího života, líbánky, jak se říká. Aby se mohl vychutnat jejich půvab, bylo by asi třeba odejít do těch zemí se zvučnými jmény, kde dni po svatbě plynou v nejslastnější zahálce! Za modrými hedvábnými záclonami poštovních dostavníků stoupáte krokem po příkrých cestách, posloucháte postilionovu píseň, kterou vám vrací horská ozvěna se zvonečky koz a s tlumeným hukotem vodopádu. Když slunce uléhá, vdechujete na břehu zálivů vůni citroníků; večer pak na terase vil, sami a ruku v ruce, díváte se na hvězdy a sprádáte plány do budoucna. Emě se zdálo, že některá místa na zemi dávají štěstí, tak jako z některé půdy vyrůstá květina, která všude jinde chřadne. Že jen se nemůže loktem opírat o balkon švýcarských salaší nebo uzavřít svůj smutek do osamělého skotského letohrádku, spolu s chotěm v sametovém černém oděvu s dlouhými šosy a manšetami, v měkkých loveckých botách a se špičatým kloboukem na hlavě!

Snad by si bývala přála svěřit se někomu se všemi těmito věcmi

Ale jak vyslovit nepostižitelnou tíseň, která mění tvářnost jako oblaka, která víří jako vítr? Slova jí chyběla, příležitost, odvaha.

Kdyby však byl Karel chtěl, kdyby byl tušil, kdyby byl jeho pohled jednou jedinkrát vyšel vstříc její myšlence, tu, zdálo se jí, náhlý nadbytek slov by se jí byl vyřinul ze srdce, jako úroda spadává se špalírového stromu, dotkneme-li se ho rukou. Ale jak se navenek více a více upevňovala intimita jejich života, tím mocnější byl oprostovací proces v jejím nitru, který ji od něho odlučoval.

Karlovy řeči byly ploché jako chodník na ulici; defilovaly v nich banální myšlenky v nejvšednějším rouchu, nebudíce ani pohnutí, ani smích, ani snění. Říkal, že když bydlil v Rouenu, nikdy ho ani nenapadlo jít se podívat do divadla na pařížské herce. Neuměl ani plavat, ani šermovat, ani střílet z pistole a jednoho dne jí neuměl vysvětlit jezdecký výraz, s nímž se setkala v kterémsi románě.

Cožpak naopak muž nemá všechno znát, vynikat v tolika činnostech, zasvěcovat vás v sílu vášně, v rafinovanosti života, do všech tajemství? Tenhle však neučil ničemu, nic nevěděl, po ničem netoužil. Domníval se, že je šťastná; zazlívala mu ten jeho klid; tak jistý, tu ničím nekalenou těžkopádnost, dokonce i štěstí, které mu dávala.

Někdy kreslila; Karlovi bylo velkým potěšením u ní stát a dívat se, jak je nachýlena nad čtvrtkou papíru, jak přivírá oči, aby lépe viděla své dílo nebo jak palcem hněte kuličky z chlebové střídy. Jindy hrála na piano; čím rychleji po něm běhaly její prsty, tím větší bylo jeho okouzlení. Měla pevný úder a plynule sjížděla po klávesnici odshora dolů. Bylo-li okno otevřeno, bylo slyšet starý nástroj, jímž tak otřásala a jehož struny se o sebe třely, až na druhém konci vesnice a často *písař soudního vykonavatele*, který šel po silnici s holou hlavou a v soukenných střevících, zastavoval se a poslouchal, lejstro v ruce.

Jinak však Ema uměla vést domácnost. Posílala nemocným účty za návštěvy a dopisy stylisovala tak obratně, že *nepáchly fakturou*. Když u nich byl na oběd v neděli některý soused, uměla mu předložit půvabně upravenou mísu, dovedla srovnat na vinné listí pyramidy rynglí a překlopit na talíř kompot ze zavařovací láhve a dokonce řekla, že má v úmyslu koupit šálky na vyplachování úst po jídle. To všechno dodávalo i Bovaryovi mnoho vážnosti.

Karel si nakonec i sám sebe více cenil, že má takovou ženu. S pýchou ukazoval v jídelně dvě její tužkové skizy, na něž opatřil velmi široké rámy a které pověsil na tapetovou stěnu na dlouhých zelených šňůrkách. Když lidé chodili z kostela, vídávali ho, jak stojí ve dveřích v krásných vyšíváných trepkách.

Z návštěv se vracíval pozdě, v deset hodin, někdy i o půlnoci. Míval hlad, a protože služka už spala, dávala na stůl Ema. Svlékal redingot, aby se mu pohodlněji jedlo. Vypočítával jedny po druhých všechny lidi, které potkal, vesnice, v nichž se stavěl, recepty, které předepsal, a spokojen sám sebou, dojídal zbytek ragout, oloupal sýr, zkřoupal jablko, vypíjel láhev vína, pak šel do postele, lehal si na záda a chrápal.

Protože byl po dlouhou dobu zvyklý na noční čepici, šátek mu dobře nedržel na uších; a tak měl ráno vlasy bez ladu a skladu shrnuté na obličej a samé peří, neboť se v noci rozvazovaly tkanice u podušky. Nosil stále těžké boty, které měly na nártu dva široké záhyby směřující šikmo ke kotníkům, kdežto ostatek svršku byl už rovný, napjatý jako na kopytu. Říkal, že *pro venkov je to dávno dost dobré*.

Matka mu schvalovala tuto šetrnost: navštěvovala ho jako dříve, když se doma nepohodla a došlo k poněkud bouřlivému výstupu; ale přece jen se zdálo, že stará paní Bovaryová je zaujata proti snaše. Soudila, že *žije nad poměry*; dříví, cukr a svíčky, všecko *jen hořelo* a množství uhlí, které se spálilo v kuchyni, stačilo by na pětadvacet jídel. Rovnala jí prádlo do skříní a učila ji dohlížet na řezníka, když přinášel maso. Ema přijímala tyto lekce, stará paní jimi plýtvala; a slova *dceruško* a *maminko* se ozývala přes tu chvíli po celý den, doprovázená lehkým zachvěním rtů, neboť obě ženy metaly tato něžná slova hlasem, v němž se chvěl vztek.

Za času paní Dubucové cítila stará paní, že se jí ještě dává přednost, ale nyní se jí Karlova láska k Emě zdála desercí od její něhy; byla oloupena o něco, co patřilo jí; a pozorovala štěstí svého syna s teskným mlčením jako někdo, kdo byl přiveden na mizinu a dívá se zavřenými okny na lidi sedící za stolem v jeho bývalém bytě. Připomínala mu, jako by si jen tak vzpomínala, svá soužení a své oběti, a srovnávajíc je s Eminou nedbalostí, dovozovala, že je načisto nerozumné zbožňovat ji tak neslýchaně.

Karel nevěděl, co odpovídat; ctil matku a nesmírně miloval ženu; považoval úsudek jedné za neomylný, přesto však byl přesvědčen, že té druhé se nedá nic vytýkat. Když paní Bovaryová odjela, pokoušel se, dodav si odvahy, zcela nesměle a týmiž slovy, jak je slyšel od matky, vyslovit jednu nebo dvě chlácholivé poznámky; Ema mu jediným slovem dokázala, že se mýlí, a poslala ho k nemocným.

Přece se však pokoušela podle spolehlivých, jak se jí zdálo, receptů dopřát si lásky. Za měsíčního svitu recitovala v zahradě všechny vášnivé verše, které uměla nazpaměť, a vzdychajíc zpívala mu zádumčivá adagia; ale zůstávala tak klidná jako předtím a Karel se nezdál ani zamilovanější, ani nepokojnější.

Když takto trochu křesala o své srdce, aniž se jí podařilo vykřesat jedinou jiskru, neschopná ostatně pochopit, co necítila, jako byla neschopná věřit v něco, co nemělo konvenční formu, snadno došla k přesvědčení, že v Karlově lásce není nic tak kromobyčejného. Jeho něžnosti se staly pravidelnými; líbal ji v určitých chvílích. Zvykl tomu, jako zvykal jinému, bylo to jako očekávaný už zákusek po jednotvárném obědě.

Hajný, kterého vyléčil ze zápalu plic, dal paní Emě mladého italského chrta, fenku; brávala ji s sebou na procházku, neboť tu a tam si vycházela, aby byla chvíli sama a neměla věčně před sebou zahradu a zaprášenou silnici.

Chodila až k bannevilleské bučině, k opuštěnému pavilonu, který tvoří roh zdi směrem k polím. Ve vlčí jámě tam roste v trávě dlouhé rákosí s ostrými listy.

Nejdříve se rozhlížela kolem dokola, zdali se něco změnilo od té doby, kdy tam byla naposledy. Nalézala na týchž místech náprstníky a ohníci, trsy kopřiv kolem velkých kamenů, koláče lišejníků podél tří oken, jejichž stále zavřené okenice trouchnivěly a drolily se na zrezavělých železných závěsech. Její mysl se nejdříve bez cíle nazdařbůh toulala, tak jako fenka Džali, která kroužila po krajině, poštěkávala za žluťásky a honila rejsky, okusujíc vlčí máky na pokraji obilného pole. Pak se jí myšlenky pomalu soustřeďovaly, a sedíc na trávniku, do něhož zlehka ryla špičkou slunečníku, říkala si znovu a znovu:

„Proč jsem se jen proboha vdávala?“

A říkala si, zdali nebylo možné, aby byla z dopuštění jinak kombinující náhody potkala jiného muže; a snažila se představit si události, které se neudály, ten jiný život, manžela, kterého neznala. Opravdu se mu ani jediný nepodobal. Mohl být krásný, duchaplný, vybraných způsobů, upoutávající, takový, jací byli asi ti, za něž se provdaly její bývalé klášterní kamarádky. Co asi nyní dělají? V městě s pouličním hřmotem, kypěním divadelních sálů a září plesových síní vedou život, v němž se srdce šíří a smysly rozkvétají. Ale ona? Její život je studený jako podkrovní světnička s vikýřem na sever a nuda, ten tichý pavouk, tká svou pavučinu ve stínu všech koutů jejího srdce. Vzpomínala na dny z konce školního roku, kdy se rozdílely ceny, jak si chodila na stupínek pro věnečky. Byla tak hezoučká v copech, v bílých šatech a brynelových střevíčkách, a když se vracela na místo, pánové se nakláněli a byli samá poklona; dvůr byl plný lehkých kočárků, z jejichž okének jí kynuly ruce na rozloučenou, učitel hudby šel s pouzdrem na housle kolem a zdravil. Jak už je to všechno daleko! Jak daleko!

Zavolala na Džali, dala si ji na kolena, hladila jí prsty dlouhou jemnou hlavu a říkala jí:

„Nu, polibte svou paní, vy, která nevíte, co to je zármutek.“

Jak se pak dívala na zádumčivou tvář štíhlého zvířete, které zvolna zívalo, nemohla se ubránit pohnutí, a přirovnávajíc je k sobě, mluvila s ním nahlas jako se zarmoucenou bytostí, kterou utěšujeme.

Někdy zalehly celou rovinu cauxského kraje náhlým náporem prudké nárazy větru nebo zavál mořský větřík; přinášely až daleko do polí slanou svěžest. Rákosí svištělo u samé země a bukové listí šelestilo kvapným třasem, kdežto ve vrcholcích, které se nepřestávaly kolébat, trvalo silné šumění. Ema si přitahovala šál na ramena a měla se k odchodu.

Zelené světlo aleje, tlumené listím, osvětlovalo lysý mech, který jí tiše povrzával pod nohama. Slunce uléhalo; nebe bylo rudé mezi větvemi a kmeny stromů vysazených v jedné čáře, jeden jako druhý, byly jako hnědé sloupořadí, odrážející se od zlatého pozadí; zachvacoval ji strach, volala na Džali, chvatně se vracela po silnici do Tostes, vrhala se do křesla a po celý večer nepromluvila.

Ale koncem září došlo k události v jejím životě neobyčejné; byla pozvána do Vaubyessardu, k markýzi d'Andervilliers.

Markýz, za restaurace státní sekretář, usiloval o návrat do politického života a již dávno připravoval svou kandidaturu do sněmovny. V zimě rozdával štědře otýpky dříví a v okresním zastupitelstvu zaniceně reklamoval silnice pro svůj okres. Za velkých veder se mu udělal v ústech vřed a Karel mu od něho jako zázrakem pomohl, propíchnuv mu jej včas pinsetou. Advokát, kterého markýz poslal do Tostes, aby zaplatil lékařův zákrok, vypravoval pak večer, že viděl v lékařově zahrádce překrásné třešně. Protože ve Vaubyessardu měli špatné třešně, požádal pan markýz Bovaryho o několik odnoží, pokládal za svou povinnost za ně osobně poděkovat, spatřil Emu, shledal, že má pěknou postavu a že se při pozdravu nechová vůbec jako venkovanka; a tak se na zámku nedomnívali, že překročí meze blahosklonnosti, ani zase že se dopustí neobratnosti, když pozvou mladé manžele.

Jedné středy ve tři hodiny vstoupili pan a paní Bovaryovi do kočárku a odjeli do Vaubyessardu; vezli s sebou velké zavazadlo, přivázané vzadu, a krabici na klobouk, položenou před pokrývkou na kolena. Karel svíral nadto jednu škatuli mezi kolena.

Přijeli ke sklonku dne, když v parku začínali rozsvěcovat lampiony, aby vozy viděly na cestu.

VIII

Zámek, moderní stavba v italském slohu, se dvěma vysunutými křídly a třemi podjezdy, rozkládal se dole na louce, kde se mezi skupinami porůznu vysázených velkých stromů páslo několik krav, kdežto trsy keřů, rhododendrony, čínské jasmíny a kaliny klenuly nestejně zelené chomáče nad křivkou cesty, posypané pískem. Pod mostem tekla řeka; v mlze se rýsovala došková stavení, roztroušená po louce, lemované mírným svahem dvou zalesněných návrší; vzadu v houštinách stály ve dvou souběžných řadách kolny a stáje, zachované pozůstatky starého zbořeného zámku.

Karlův kočárek se zastavil před prostředním schodištěm; objevilo

se služebnictvo; vyšel markýz, nabídl lékařově ženě rámě a uvedl ji do předsíně.

Byla dlážděna mramorem, velmi vysoká a hluk kroků s halasem hlasů se tam rozléhal jako v kostele. Naproti bylo rovné schodiště a vlevo galerie s okny do zahrady vedla ke kulečnickovému pokoji; hned od dveří bylo slyšet, jak na sebe narážejí slonovinové koule. Jak tudy Ema procházela do salonu, spatřila okolo kulečnicku muže s vážnou tváří, s bradou na vysokém nákrčníku; všichni měli rády a mlčky se usmívali, štouchajíce koule. Na temném dřevě pažení visely velké zlaté rámy, které nesly na dolním okraji černými písmeny napsaná jména. Četla: „Jan Antonín d'Andervilliers d'Yverbonville, hrabě de la Vaubyessard a baron de la Fresnay, zabitý v bitvě u Coutrasu dne 20. října 1587.“ A na jiném: „Jan Antonín Jindřich Vít d'Andervilliers de la Vaubyessard, francouzský admirál a rytíř řádu sv. Michala zraněný v bitvě u Hougue-Saint-Vaast 29. května 1692, zemřel ve Vaubyessardu 23. ledna 1693“. Další bylo těžko rozeznat, neboť světlo lamp padalo na zelené sukno kulečnicku a ostatek místnosti ponechávalo ve stínu. Lámalo se pak o jemné hranky v lakových prasklinách podélných pláten, které pokrývalo hnědou clonou; a ze všech těch velkých černých a zlatem vroubených čtverců vystupovala tu a tam nějaká jasnější část malby, bledé čelo, dvě oči dívající se na vás, paruky splývající na poprášené rameno červených fraků nebo přezka podvazku nad kulatým lýtkem.

Markýz otevřel dveře do salonu; jedna z dam vstala (byla to sama markýza), šla naproti Emě a posadila ji u sebe na pohovku; začala s ní přátelsky hovořit, jako by ji znala už dávno. Byla to žena asi čtyřicetiletá, s krásnými rameny, prohnutého nosu a tahavé výslovnosti; toho večera měla na kaštanových vlasech prostý krajkový šáteček, který jí splýval trojúhelníkem po šíji. Vedle na židli s vysokým opěradlem sedělo mladé světlovlasé děvče; a kolem krbu hovořili s dámami pánové s kvítkem v knoflíkové dírci fraku.

V sedm hodin se podávala večeře. Muži, kterých bylo víc, sedli si k prvnímu stolu ve vestibulu a dámy k druhému v jídelně, spolu s markýzem a markýzou.

Hned při vstupu ovál Emu teplý vzduch, směs vůní květin a krás-

ného prádla, pach mas a lanýžů. Svíce na stojanech prodlužovaly plameny na stříbrných báních poklopů; matným oparem potlumené křišťály si vracely bledé paprsky svých vybroušených plošek; po celé délce stolu stály v řadě kytice a v talířích se širokou lemovkou ubrousky, složené na způsob biskupské mitry, rozvířaly nad oválnou houstičkou dva záhyby, jako by zívaly. Červená klepeta humrů přechnívala mísy; velké ovoce bylo stupňovitě narovnáno na mechu v prolamovaných košících; křepelky nebyly zbaveny peří, pára stoupala vzhůru; správce domu v hedvábných punčochách, krátkých kalhotkách, bílém nákrčníku a v žaketu, vážný jako soudce, chodil od hosta k hostu a mezi jejich rameny předkládal každému mísu s hotovými porcemi, které vám podle výběru lžicí vyklápěl na talíř. S velkých porcelánových kamen s mosaznou obrubou dívala se nehybně do síně plné lidí socha ženy, až po bradu malebně zahalené.

Paní Bovaryová si všimla, že některé dámy nevložily rukavičky do své sklenice.

Ale na horním konci stolu, sám mezi všemi těmito ženami, skláněje se nad plným talířem s ubrouskem uvázaným na zádech jako děcko, jedl stařec; omáčka mu kapala od úst. V očích měl plno červených žilek a nosil cůpek ovinutý černou stužkou. Byl to markýzův tchán, starý vévoda de Laverdière, bývalý milec hraběte d'Arois z dob vaudreuillských honů u markýze de Conflans; býval prý milencem královny Marie Antoinetty, po panu de Coigny a před panem de Lauzun. Vedl tenkrát hlučný, zhýralý život, samý souboj, samá sázka, samá unesená žena, promrhal jmění a byl postrachem celé rodiny. Za jeho židlí stál sluha a koktavě mu nahlas do ucha jmenoval jídla, která označoval prstem; Eminy oči se neustále vracely k tomuto starému muži s převislým rtem jako k něčemu neobyčejnému a vznešenému. Žil na královském dvoře a spával na lůžku královen!

Nalévalo se šampaňské víno chlazené ledem. Emu zamrazilo po celém těle, když pocítila v ústech tento chlad. Nikdy neviděla granátová jablka ani nejedla ananas. I práškový cukr se jí zdál bělejší a jemnější než jinde.

Dámy pak odešly do svých pokojů připravit se na ples.

Ema se strojila s úzkostlivou svědomitostí herečky před prvním

vystoupením. Upravila si účes podle kadeřníkova doporučení a navlekla barešové šaty, rozestřené na posteli. Karla tísnily na břicho kalhoty.

„Štruple mi budou překážet při tanci,“ řekl.

„Při tanci?“ opáčila.

„Ano!“

„Zbláznil ses? Budeš pro posměch, zůstaň sedět. Na lékaře se to ostatně lépe hodí,“ dodala.

Karel umkl. Chodil ze široka po pokoji a čekal, až se Ema ustrojí.

Viděl ji odzadu v zrcadle mezi dvěma svícny. Její černé oči se zdály ještě černější. Oba díly jejího hladkého účesu, lehce načesané k uším, leskly se do modra; v uzlu účesu měla vetknutu růži, která se chvěla na pružném stonku, právě tak jako umělé kapky vody na konci listů. Bledě šafránové šaty byly oživeny třemi kytičkami růžových pupat s lístky.

Karel ji políbil na rameno.

„Nech mě!“ pravila, „ještě mě pomačkáš.“

Vtom se ozval ritornel houslí a zvuky lesního rohu. Sešla po schodech a musila se přemáhat, aby neutíkala.

Čtverylka začala. Společnost se scházela a jeden strkal do druhého. Sedla si u dveří na lavičku.

Když tanec skončil, taneční sál zůstal volný pro skupiny mužů, vstoje rozmlouvajících, a pro sloužící v livrejích, kteří nosili velké podnosy. V řadě sedící ženy se ovívaly barevnými vějíři, kytice napolo halily úsměvy a pod bílými rukavicemi, svírajícími zápěstí, se rýsoval tvar nehtů; prsty otáčely flakony se zlatými zátkami. Krajky, diamantové jehlice a náramky s medailónky se mihotaly na živůtcích, svítily na hrudích, chřestily na nahých pažích. V účesech, těsně přiléhajících k čelu a stočených k šíji, byly zatknuty věnečky, hrozny nebo snítky pomněnek, jasmínu, granátových květů, klasů nebo chrp. Poklidné matky zakyslých tváří seděly v červených turbanech na svých místech.

Emino srdce trochu zabušilo, když si stoupla do řady se svým kavalírem, který ji držel za konečky prstů, a čekala, až housle spustí k tanci. Vzrušení však brzy pominulo, a pohupujíc se podle rytmu orchestru, lehounce klouzala po parketu, mírně pokyvujíc šíjí. Na rty jí stoupal

úsměv, když někdy ostatní nástroje umlkly a jen housle luzně zazpívaly; tu bylo slyšet, jak vedle na sukně stolků cinkají zlaté dvacetifranky; pak trubka jasně zahlaholila a všechno začínalo znovu. Nohy dopadaly podle taktu, sukně se vzdouvaly a třely se jedna o druhou, ruce se setkávaly a opouštěly; tytéž oči se před vámi klopily a hned se vracely, utkvívajíce pohledem na vašem zraku.

Několik mužů (bylo jich asi patnáct) od pětadvaceti do čtyřiceti let, roztroušených mezi tančícími nebo hovořícími u vchodů, odlišovalo se od davu příbuzenskými rysy, ať se od sebe jakkoli lišili věkem, ustrojením nebo tváří.

Zdalo se, že jejich fraky, lépe ušité, jsou vyrobeny z měkčí látky a že jejich vlasy, sčesané v kadeřích ke spánkům, jsou uhlazeny jemnějšími pomádami. Jejich pleť byla pleť bohatých lidí, ona bílá pleť, kterou zdůrazňuje bledost porcelánů, hláď atlasu, lak krásného nábytku a jejíž zdraví udržuje pečlivý výběr dietních jídel. Jejich hlava se volně pohybovala nad nízkými nákrčníky a dlouhé licousy se pokládaly na přeložené límečky; ústa si otírali šátky s velkými monogramy a ze šátků se šířila libá vůně. Ti, kteří počínali stárnout, měli mladistvé vzezření, kdežto na tvářích žen ležela jakási zralost. V jejich lhostejných pohledech visel klid denně ukájených vášní a jejich mírnými způsoby prorážela ona zvláštní brutalita, kterou dává vláda nad věcmi celkem snadnými, nad věcmi, v nichž se uplatňuje síla a hoví si marnivost: ovládání čistokrevných koní a společnost padlých žen.

Na tři kroky od Emy hovořil kavalír v modrém fraku s mladou bledou dámou s perlovým šperkem o Itálii. Vychvalovali sílu svato-petrských pilířů, Tivoli, Vesuv, Castellamare a cascinské hrncírny, janovské růže, Koloseum za měsíčního svitu. Druhým uchem poslouchala Ema mnohoslovný rozhovor, kterému nerozuměla. V hloučku mužů tam stál ještě úplný mladík, který porazil minulého týdne *Miss Arabellu* a *Romula* a vyhrál čtyřicet tisíc franků tím, že kdesi v Anglii přeskočil jakýsi příkop. Jeden si stěžoval na své jockeye, že tloustnou; druhý na tiskové chyby, které zkomolily jméno jeho koně.

Vzduch v tanečním sále byl těžký, lampy bledly. Všechno se proudem ubíralo do kulečnickové síně. Sluha vystoupil na židli a rozbil dvě okenní tabule; jak sklo zařinčelo, obrátila paní Bovaryová hlavu

a spatřila v zahradě za okny tváře zevlujících venkovanů. Tu se j vynořila vzpomínka na Bertaux. Zase viděla statek, blátivou louži, otce v bluze pod jabloněmi a viděla i samu sebe, jak sbírá, jako kdysi, ve sklepě prstem smetanu s hliněných mis. Ale v blýskavicích přítomné chvíle její minulý život, až do té chvíle tak jasný, úplně mizel; téměř pochybovala, že jej prožila. Byla tu, na plesu, a mimo ples byl už jen stín, rozprostírající se nade vším ostatním. Právě jedla maras-kinovou zmrzlinu; držela ji levou rukou v lastuře ze zlaceného stříbra a přimhuřovala oči, lžičku v zubech.

Dáma vedle ní upustila vějíř. Kolem šel tanečník.

„Byl byste, pane, velmi laskav,“ řekla dáma, „kdybyste mi zvedl vějíř; je za touto pohovkou.“

Pán se uklonil, a zatím co napřahoval ruku, Ema viděla, jak mu mladá dáma vhazuje do klobouku cosi bílého, složeného do trojúhelníku. Pán zvedl vějíř a uctivě jej podal dámě; dáma poděkovala pokynem hlavy a jala se vonět ke své kytici.

Po večeři, při níž bylo mnoho španělských a rýnských vín, polévky račí a z mandlového mléka, pudinky à la Trafalgar a všechna možná studená masa v rosolu, který se třásl na mísách, vozy se začaly jeden po druhém rozjíždět. Odhrnul-li se cíp mušelínové záclony, bylo vidět, jak světlo jejich luceren sklouzává do temnot. Lavičky prořidly; zůstávalo ještě několik hráčů v karty; hudebníci si jazykem občerstvovali špičky prstů; Karel napolo spal, zády se opíraje o dveře.

Ve tři hodiny zrána začal kotilion. Ema neuměla tančit valčík. Všichni tančili valčík, sama slečna d'Andervilliers i markýza; zbyli už jen zámeční hosté, tak asi dvanáct osob.

Avšak jeden z tanečníků, kterého důvěrně nazývali *vikomtem* a jehož hluboce otevřená vesta se zdála jako ulitá na jeho prsa, znovu požádal paní Bovaryovou o tanec; ujišťoval, že ji povede a že jí to jistě půjde.

Začali zvolna, pak zrychlili. Kroužili: všechno kolem nich kroužilo, lampy, nábytek, pažení a parkety, jako kolo kolem osy. Jak tančili kolem dveří, Emina roba svým lemem obtočila tanečníka, nohy se zapletly jedna v druhou; skláněl oči k Emě, Ema zdvíhala pohled k němu; malátnost na ni padala, zastavila se. Znovu se dali

když byl vdovcem a nebylo právě co dělat, dělávala mu společnici. Byla jeho první pacientkou, nejstarší známá v celém kraji.

„Propustilas ji doopravdy?“ řekl konečně.

„Ano. Co mi v tom brání?“ odpověděla.

Zatím co se jim odestýlalo, hráli se v kuchyni. Karel si zapálil doutník. Při kouření špulil ústa, každou chvíli odplivoval a po každé, jak vypouštěl kouř, se odkláněl.

„Aby ti nebylo špatně,“ řekla pohrdavě.

Odložil doutník, běžel k pumpě a zvrátil do sebe sklenici studené vody. Ema vzala pouzdro a rychle je hodila do skříně.

Příští den byl dlouhý. Ema se procházela v zahrádce sem a tam po stejných stezkách, zastavovala se před záhony, před kordony, před sádrovým farářem a s úžasem pozorovala všechny ty dávno známé věci. Jak dávno už je tomu, zdálo se jí, co byla na ples! Kdo to vložil takovou vzdálenost mezi předvčerejší jitro a včerejší večer? Její cesta do Vaubyessardu udělala do jejího života trhlinu na způsob oněch hlubokých děr, jaké někdy bouře vymelou v horách za jedinou noc. Přece se však smířila s osudem: zbožně složila do šatníku krásnou robu a všecko ostatní, i atlasové střevíčky, jejichž podešve zežloutly, jak klouzaly po vosku parket. Její srdce bylo jako ty střevíčky: styk s bohatstvím na ně naněsl něco, co už nikdy nemělo být smazáno.

Vzpomínání na ples bylo tedy Emě hotovým zaměstnáním. Po každé ve středu si říkala probouzejíc se: „Ach, dnes je to týden..., dnes je to čtrnáct dní..., dnes jsou to tři neděle...!“ Tváře jí pomalu v paměti splývaly; už neviděla tak jasně livreje a místnosti; některé podrobnosti se vytratily, ale lítost zůstala.

IX

Když nebyl Karel doma, často chodila do skříně a vytahovala pouzdro v zeleném hedvábí z prádla, mezi něž je uložila.

Dívala se na ně, otvírala je a dokonce čichala pach jeho podšívky, směs verbény a tabáku. Čí asi je?... Vikomtovo. Byl to asi dárek jeho

košů. Do zvířat vjel pohyb, když hosté šli kolem a pomlaskávali. Podlaha v komoře na postroje svítila jako parkety v salonu. Kočárové postroje byly nasazeny uprostřed na dvou otáčivých sloupech a uzdy, biče, třmeny a podbradky seřazeny po celé délce stěny.

Zatím šel Karel požádat sluhu, aby zapřáhl do jeho kočárku. Předjeli s ním ke schodišti, a protože všechny krabice byly už naloženy, manželé Bovaryovi se rozloučili s markýzem a markýzou a odjeli do Tostes.

Ema se mlčky dívala, jak se u vozu otáčejí kola. Karel seděl na samém kraji sedadla a řídil, obě ruce odtaženy od těla; koníček klusal mimochodně v ojích, které byly pro něho příliš široké. Měkké, pěnou třísněné opratě mu pleskaly o zadek a krabice přivázaná vzadu bila o korbu pravidelnými silnými nárazy.

Na thibourvilleských výšinách se před nimi pojednou objevili smějící se jezdci s doutníky v ústech. Emě se zdálo, že poznává vikomta; obrátila se a viděla na obzoru už jen, jak se hlavy pohybují nahoru a dolů, podle nestejnóměrného klusání nebo cválání.

O čtvrt míle později bylo třeba zastavit, přetrhlo se zadní řemení; spravili je provázkem.

Ale když Karel ještě naposledy pohledem přezkoumával postroj, spatřil, že něco leží na zemi mezi nohama koně; zdvihl pouzdro na doutníky, kolem dokola vroubené zeleným hedvábím a s erbem uprostřed jako na kočárových dvířkách.

„Dokonce jsou uvnitř dva doutníky,“ řekl; „nechám si je na večer, po večeři.“

„Copak ty kouříš?“ zeptala se.

„Někdy, příležitostně.“

Strčil nález do kapsy a šlehl koníka.

Když dojeli domů, nebyla večeře ještě hotova. Paní vzkypěla, a když Nastasie drze odsekla, řekla:

„Už ať jste pryč! Nejsm vám tu pro posměch, propouštím vás.“

K večeři byla cibulová polévka a kousek telecího na štovíku. Karel seděl naproti Emě a řekl, mna si ruce a šťastně se tváře:

„Jak je to hezké, že jsme zase doma!“

Bylo slyšet, jak Nastasie pláče. Měl dosti rád to ubohé děvče. Kdysi,

do tance; rychlejším tempem ji odvlékaje, zmizel s ní vikomt až na konci galerie, kde sotva dechu popadajíc div neupadla a na okamžik se mu opřela hlavou o prsa. Stále se s ní otáčeje, ale mírněji, dovedl ji na místo; padla na stěnu a zakryla si oči.

Když je zase otevřela, tři tanečníci klečeli před dámou, sedící na stoličce uprostřed salonu. Vybrala si vikomta a housle zase spustily.

Všichni se na ně dívali. Tančili kolem a zase se vraceli, ona tělo nehybné a bradu skloněnou, on stále v témže postoji, prsa vypjatá, loket zaokrouhlený, ústa vysunutá. Tahleta uměla tančit valčík! Tančili dlouho a unavili všechny ostatní.

Ještě několik minut se hovořilo, pak si všichni dali dobrou noc, či spíše dobrý den, a zámečtí hosté se odebrali na lože.

Karel se vlekl po schodišti, *kolena jako ze dřeva!* Pět hodin vystál před stolky a díval se na whist, ačkoli hře vůbec nerozuměl. Také si zhluboka a spokojeně vydechl, když si zul botky.

Ema si přehodila přes ramena šál, otevřela okno a opřela se o ně loktem. Byla temná noc. Poprchávalo. Vdechovala vlhký vzduch, který jí chladil víčka. Taneční hudba jí ještě bouřila v uších a namáhala se zůstat vzhůru, aby prodloužila ilusi toho přepychového života, který bude musit zanedlouho opustit.

Svívalo. Dlouze se dívala na okna zámku, snažíc se uhodnout, kde asi jsou komnaty těch, jichž si večer zvláště všimla. Ráda by byla znala jejich život, vnikla do něho, smísila se s ním.

Ale třásla se už zimou. Svlekla se a schoulila se pod přikrývkou ke Karlovi, který spal.

U snídani bylo mnoho lidí. Jídlo trvalo deset minut; nepodával se žádný likér, což lékaře naplnilo podivem. Slečna d'Andervilliers pak sebrala kousky pečiva do košíčku, odnesla je labutím na rybníčku a všichni se šli projít do teplého skleníku, kde se roztodivné rostliny s naježenými chloupky stupňovitě vršily do pyramid ve visutých nádobách, podobných přeplněným hadím hnízdům; s jejich okrajů přepadávaly dlouhé a spletené zelené stužky. Oranžerie, která byla na konci, vedla, stále krytá, až k zámeckým hospodářským budovám. Aby pobavil mladou ženu, vedl ji markýz do koníren. Jména koní byla černě napsána na porcelánových destičkách nad jeslemi ve tvaru

milenky. Kdosi je vyšil na palisandrovém rámečku, rozkošném nářadíčku, ukryvaném, aby je živá duše nespatriła, po dlouhé a dlouhé hodiny se nad ním skláněly měkké kadeře zamyšlené vyšíváčky. Milostný dech prošel kdysi pletivem této kanavy; každé píchnutí jehlou přišlo tam kus naděje nebo vzpomínku a všechny spletené hedvábné nitky byly jen nepřerušným předivem téže mlčenlivé vášně. A pak si jednoho rána vikomt pouzdro odnesl. O čem se povídalo, když leželo na krbu se širokou deskou, mezi vázami s květinami a starobylými sloupkovými hodinami? Nyní je pouzdro v Tostes a on, on je v Paříži, tam, daleko! Jaká je ta Paříž? Jaké přenesmírné jméno! Polohlasitě si je opakovala, pro vlastní rozkoš; znělo jí v uších jako varhany velechrámu; plálo jejím očím i s každého štítku jejích kelímků na pomádu.

V noci, když obchodníci s rybami jezdili se svými vozíky pod jejími okny a zpívali *Marjolaine*, probouzela se; a poslouchajíc hřmot železem pobitých kol, který, opouštěje kraj, rychle zanikal u země, říkala si:

„Zítř tam budou!“

A v myšlenkách jela s nimi, stoupala do kopců a sestupovala s nich, procházela vesnicemi a ujížděla po silnici za svitu hvězd. Ale vždycky se našlo po nějaké neurčité vzdálenosti temné místo, na němž zmíral její sen.

Koupila si plán Paříže a prstem procházela ulicemi hlavního města. Stoupala po bulvárech, zastavovala se na každém rohu, mezi linkami ulic, před bílými bloky domů. S unavenýma očima nakonec přivírala víčka a viděla, jak v temnotách ve větru pošlehávají plynové plamínky a před průčelím divadel s velkým třeskem se spouštějí stupátka kočárů.

Předplatila si ženský časopis *Corbeille* a *Sylphe des salons*. Hltala slovo od slova, stránku za stránkou, všechny zprávy o premiérách, dostizích a večírcích, zajímalo ji první vystoupení pěvkyně, otevření obchodního domu. Zнала nové módy, adresy dobrých krejčí, kdy se co konalo v Buloňském lesíku nebo v Opeře. V Evženu Sueovi studovala popisy bytových zařízení; četla Balzaca a George Sandovou, hledajíc v nich pomyslné ukojení svých osobních žádostivostí. Nosila si knížku i k jídlu a probírala se v ní, zatím co k ní Karel při jídle

mluvil. Při četbě se jí neustále vracela vzpomínka na vikomta. Nalézala blízké vztahy mezi ním a postavami románů. Ale kruh, jehož byl středem, pomalu se kolem něho rozšiřoval, aureola kolem jeho hlavy se vzdalovala od jeho tváře, šířila se dál a dál a zářila do jiných snů.

Paříž, rozsáhlejší než moře, zrcadlila se tedy v Eminých očích v purpurovém oparu. Avšak pestrobarevný život, jenž kypěl v tomto hemžení, byl však přece jen rozdělen na části a roztríděn ve zřetelné obrazy. Ěmu z nich upoutaly dva nebo tři, které jí zakrývaly všechny ostatní a samy o sobě představovaly celé lidství. Svět vyslanců tam vystupoval na leštěných parketách, v salonech vykládaných zrcadly, kolem oválných stolů pokrytých aksamitovým kobercem se zlatými třásněmi. Byly tam večerní roby s vlečkami, velká tajemství a úzkosti, překrývané úsměvem. Pak přicházela společnost vévodkyň: jedna bledší než druhá, vstávaly ve čtyři hodiny; ženy, ty ubohé andělské bytosti, nosily na lemu spodniček anglické krajky a muži, zneuznané kapacity pod bezvýznamným zevnějškem, strhávali své koně jen tak pro zábavu, jezdili na léto do Badenu, a když se jim konečně blížila čtyřicítka, ženili se s bohatými dědičkami. V restauračních salonech, kde se podává večeře po půlnoci, smál se při světle svíček strakatý dav spisovatelů a hereček. Ti zase byli marnotratní jako králové, plni vznešených ctižádostí a fantastických ztřeštěností. Byl to život nade všechny životy, mezi nebem a zemí, v bouřích, něco vznešeného. Ostatek světa se propadl: neměl své místo a jako by neexistoval. Čím bližší ostatně byly věci, tím více se její myšlenka od nich odvracela. Zdálo se jí, že celé její nejbližší okolí, ten nudný venkov, hloupí maloměstáckové, ten život-neživot, to že je ve městě něco výjimečného, zvláštní náhoda, do níž se lapila, kdežto dále se do nedohledna prostírá nesmírná země slastí a vášní. Ve svém roztoužení směšovala pozitivky přepychu s radostmi srdce, konvenční eleganci s citovou jemností. Což nepotřebuje láska, jako indické rostliny, připravenou půdu, specifickou teplotu? Vzdechy za měsíčního svitu, dlouhá objetí, slzy stékající na ruce, které opouštíme, všechna ta třeštění těla, všechny malátnosti něhy byly tedy nerozlučně spojeny s balkonem velkých zámků, kde se věčně nic nedělá, s budoárem s hedvábnými storama, s tlustým kobercem, s plnými květinovými stolky a s lůžkem na stu-

n
d
h
l
P
r
s
ž
l
v
l
l

pínku, nerozlučně spojeny se třpytem drahokamů a se šňůrami livrejí.

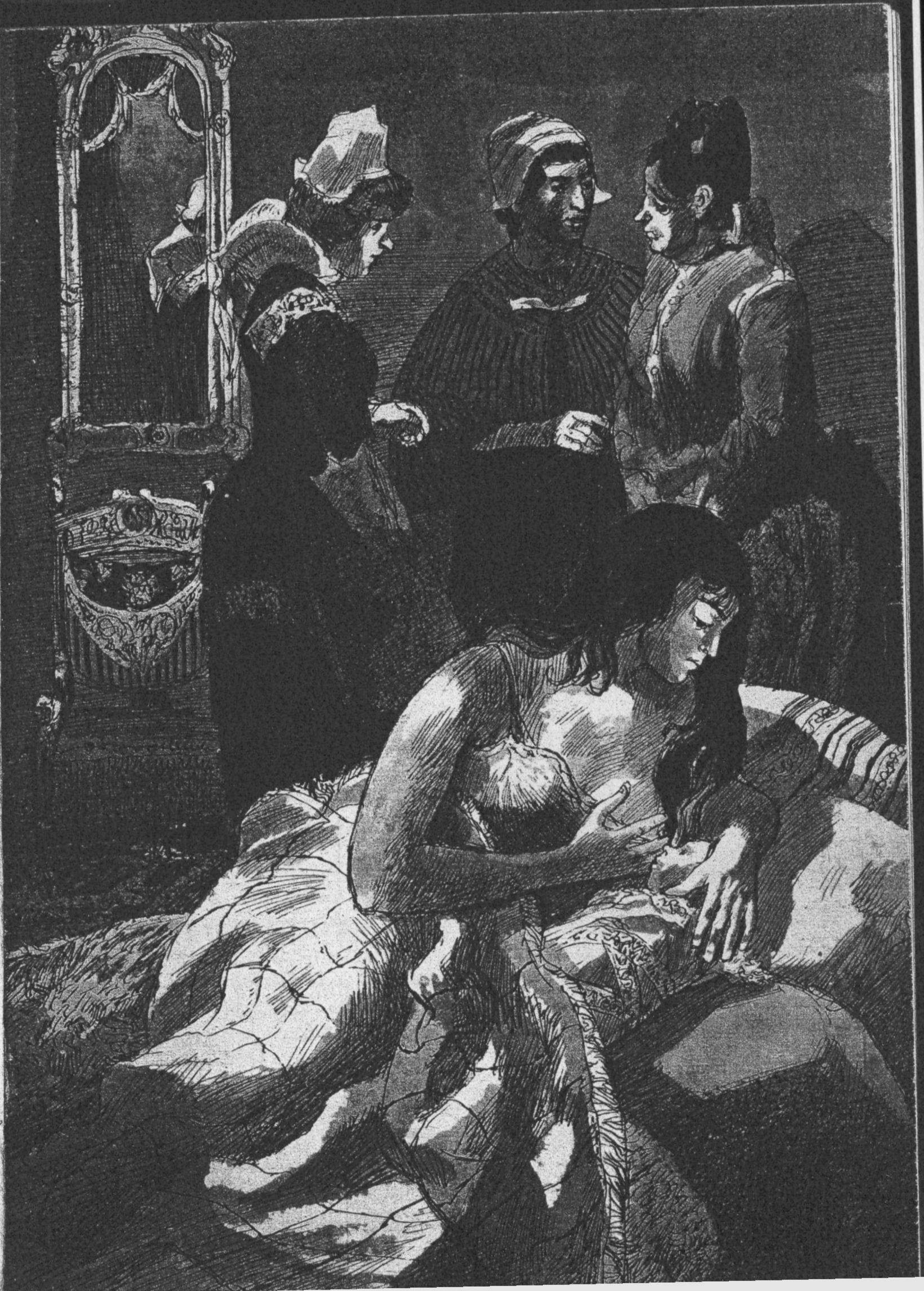
Poštovský podomek, který každého rána přicházel hřebelcovat klisnu, šel v hrubých dřevácích přes chodbu; bluzu měl děravou, nohy na bosu, jen v onucích. S tímto groomem v krátkých kalhotách bylo tedy třeba se spokojit! Když skončil svou práci, už se za celý den nevrátil; neboť Karel, když se navracel domů, sám dával koně do stáje, snímal sedlo a natahoval ohlávku; služka zatím nosila otepi slámy a házela je, jak nejlépe dovedla, do žlabu.

V náhradu za Nastasii (která konečně odešla z Tostes, prolévajíc potoky slz) Ema si vzala do služby čtrnáctileté děvče mírné tváře, sirotka. Zapověděla jí nosit bavlněné čepce, naučila ji mluvit s vámi ve třetí osobě, nosit sklenici vody na talířku, nevstupovat bez zaklepání, žehlit, škrobit, oblékat ji: chtěla z ní udělat komornou. Nová služka poslouchala bez reptání, aby nebyla propuštěna; a protože milostpaní obyčejně nechávala klíče u kredence, Blaženka si každý večer brala trochu cukru; napřed se pomodlila a pak sama v posteli cukr snědla.

Odpoledne si někdy chodila popovídat naproti s postiliony. Milostpaní bývala nahoře ve svém pokoji.

Nosila župan s hlubokým výstřihem, takže bylo vidět mezi šalovými revery živůtku zřasenou náprsenku se třemi zlatými knoflíčky. Pás tvořila šňůra s velkými střapci a na nártu granátových pantoflíčků seděl chumáč širokých stuh. Už dříve si koupila psací desky, mapu s papírem, násadku a obálky, ačkoli neměla komu psát; oprašovala svou poličku s knihami, dívala se na sebe do zrcadla. Jímala ji touha cestovat nebo se vrátit do kláštera. Přála si současně zemřít a bydlet v Paříži.

Ať padal sníh nebo pršelo, Karel klusal po postranních cestách. Jedl omelety na selských stolech, strkal ruce do vlhkých postelí, do tváře mu stříkal vlahý proud krve při pouštění žilou, poslouchal chropoty, zkoumal mísy, odhrnoval nemálo špinavého prádla; ale každý večer nalézal teplý krb, prostřený stůl, pohodlný nábytek a vkusně oblečenou ženu, půvabnou a voňavou; ani nevěděl, odkud se bere ta vůně, zdali snad spíše košile nevoní jejím tělem.

Okouzlovala ho mnohými důkazy jemného a vybroušeného vkusu; jednou to byl nový způsob, jak upravila papírové mističky pod svíčky, jindy pozměněný volán na šatech, nebo zase neobyčejný název velmi prostého jídla, které služka zkazila, které však Karel s rozkoší spolykal do posledního sousta. Viděla v Rouenu dámy, které nosily u hodinek svazeček přívěsků; koupila si přívěsky. Chtěla na svůj krb dvě velké vázy z modrého skla a o něco později slonovinovou skříňku s náprstkem ze zlaceného stříbra. Čím méně rozuměl Karel půvabu těchto věcíček, tím více podléhal jejich kouzlu. Přidávaly něco k rozkoši jeho smyslů a k pohodě jeho domácnosti. Bylo to něco jako zlatý prach, který posypával po celé délce ubohoučkou cestičku jeho života.

Byl zdrav, dobře vypadal; všude se už těšil dobré pověsti. Venkované ho měli rádi, protože nebyl pyšný. Hladil děti, nechodil vůbec do hostince a nadto vzbuzoval důvěru svou mravností. Úspěchy měl zejména v léčení katarů a plicních neduhů. Ve skutečnosti se Karel velmi bál, aby své pacienty nezabíjel, a proto předpisoval téměř jen uklidňující léky, tu a tam něco pro dávení, koupel nohou a pijavky. Přitom se nebál chirurgických zákroků; pouštěl lidem žilou stejně vydatně jako koním a při trhání zubů měl *železnou ruku*.

Konečně, *aby udržoval krok*, předplatil si „Lékařský úl“, nový časopis, jehož prospekty se mu dostaly do ruky. Čítal si v něm trochu po večeři, ale pod vlivem tepla a také zažívání do pěti minut usínal; a zůstával tak, jak seděl, s bradou v obou rukou, vlasy rozložené jako hřívu až k podstavci lampy. Ema se na něho dívala a krčila rameny. Proč nemá za muže alespoň jednoho z těch poblázněných nemluvů, kteří leží do noci v knihách a konečně, když je jim šedesát a přišel věk reumatismu, nosí na špatně ušitém fraku řádku stužek? Byla by chtěla, aby jméno Bovary, její jméno, bylo slavné, chtěla je číst u všech knihkupců, aby je opakovaly všechny noviny, aby bylo známo po celé Francii. Karel však nebyl za mák ctižádostivý! Jeden lékař z Yvetoty, s kterým byl nedávno na konsultační poradě, ponížil ho trochu u samého pacientova lůžka, před shromážděnými příbuznými. Když jí Karel večer vyprávěl tuto příhodu, Ema vzkypěla proti tomu kolegovi. Karel byl dojat a se slzou v oku ji políbil na čelo. Ona však byla

celá bez sebe hanbou; měla chuť ho udeřit, šla na chodbu, otevřela okno a vdechovala chladný vzduch, aby se uklidnila.

„Jaký ubožák, jaký ubožák!“ říkala si tiše, kousajíc se do rtů.

Cítila ostatně, že ji stále víc popuzuje. Jak mu přibývalo věku, dostával obhroublé způsoby; při zákusku krájel zátky od prázdných lahví; po jídle jezdil jazykem po zubech; jak hltal polévku, žbluňkalo mu při každém polknutí v hrdle; a jak začínal tloustnout, jeho oči, už tak dost malé, jako by byly nakynulými tvářemi zatlačovány ke spánkům.

Ema mu někdy zastrkávala za vestu červený okraj trikotového prádla, upravovala mu nákrčník nebo odhazovala ošuntělé rukavice, které si chtěl navléknout; ale to nebylo kvůli němu, jak se domníval; dělala to kvůli sobě, pod nátlakem sobeckosti, z nervosního podráždění. Někdy s ním také mluvila o své četbě, vyprávěla úryvek románu, o nové divadelní hře nebo anekdotu z *vysoké společnosti*, jak ji četla ve feuilletonu; Karel totiž byl přece jen někdo, ucho vždy otevřené, souhlas předem připravený. Co se jen nasvěřovala fence! Byla by se svěřovala i polenům v krbu a kyvadlu hodin.

V hloubi duše však čekala, že se něco přihodí. Jako námořníci v nouzi a úzkosti bloudila zoufalýma očima po samotě svého života, hledajíc v dáli na zamlženém obzoru bílou plachtu. Nevěděla, jaká to bude náhoda, jaký bude vítr, jenž ji zanese až k ní, k jakému pobřeží ji povede, bude-li to šalupa nebo koráb o třech palubách, obtížený úzkostmi nebo plný slastí až po střílny. Ale každého rána, jakmile procitla, doufala, že už ten den přichází, poslouchala všechny zvuky, prudce vstávala a divila se, že nepřichází; když pak slunce zapadalo, smutnější a smutnější toužila, aby už byl příští den.

Bylo zase jaro. Záducha ji přepadla, když v prvních parných dnech rozkvetly hrušně.

Od počátku července počítala na prstech, kolik ještě zbývá týdnů do října; myslila, že markýz d'Andervilliers zase uspořádá ples ve Vaubyessardu. Ale uplynulo září a nepřišel ani dopis, ani návštěva.

Když přešel zármutek z tohoto zklamání, její srdce zase zelo prázdnotou a tehdy znovu začalo jednotvárné defilé týchž dní.

Měly teď takto chodit jeden za druhým, stále stejné, nescíslné a nic

nepřinášející! Sebejalovější životy jiných lidí mají alespoň naději, že se něco stane. Dobrodružství s sebou často nese nekonečné množství obrátů a pozadí se mění. Ale pro ni se nic nedělo, Bůh tak chtěl! Budoucnost byla černočerná chodba a dveře na konci byly pevně uzamčené.

Zanechala hudby. Nač hrát? Kdo by ji poslouchal? Protože nikdy nebude moci v sametové robě s krátkými rukávy bít na koncertě lehkými prsty do slonovinových kláves klavíru *Erard* a cítit, jak jako lehounký vánek kolem ní krouží šepot zaníceného obdivu, nestálo přece za to, trápit se s cvičením. Nechávala ve skříni své kreslicí podložky a vyšívání. K čemu to? K čemu to? Šití ji dráždilo.

„Už jsem všechno přečetla,“ říkala si.

A sedíc u krbu, nechávala žhavět kleště nebo se dívala, jak padá déšť.

Jak bývala smutná v neděli, když zvonilo na požehnání! Poslouchala v pozorné ztrnulosti puklé údery zvonu, jeden po druhém. Po střeše se ploužila kočka, hrbíc hřbet pod bledými paprsky slunce. Vítr na silnici zviřoval kotouče prachu. V dálce někdy vyl pes; a zvon pokračoval úder za úderem v jednotvárném vyzvánění, které se ztrácelo v širé krajině.

Zatím lidé už chodili z kostela. Ženy ve vyleštěných dřevácích, sedláci v zánovních bluzách, prostovlasé děti poskakovaly před nimi, všecko se vracelo domů. A před vraty hostince pět šest mužů, stále jedni a tíž, hráli až do půlnoci v zátky.

Zima byla studená. Okna byla každé ráno obtížena jinovatkou a světlo, bělavé, jak jimi procházelo jako matným sklem, za celý den se někdy neměnilo. Už od čtyř hodin odpoledne bylo třeba svítit.

Když bylo krásně, chodila do zahrady. Rosa zanechávala na kapustách stříbrné krajkoviny s dlouhými jasnými nitkami, které se vinuly od jedné zeleniny ke druhé. Nebylo slyšet ptáky, všechno jako by spalo; slamou pokrytý kordon a réva jako veliký nemocný had pod stříškou zdi; zblízka bylo vidět, jak se po zdivu plouží mnohonohé sviňky. V jedličkách u plotu farář v třírohém klobouku, který četl breviář, zatím už ztratil pravou nohu a sádra, odprýskávající mrazem, zasvrabila mu tvář.

Pak se vracela nahoru, zavírala dveře, rozhrabovala uhlí, a omdlé-

vajíc horkem, pocitovala ještě tíživěji nudu, která znovu na ni padala. Byla by si ráda šla dolů popovídat se služkou, ale stud ji zdržoval.

Každý den ráno v touž hodinu otvíral učitel v černé hedvábné čepičce okenice svého domu a kolem se ubíral hajný, na bluze šavli. Večer i ráno přecházeli ulicí poštovští koně k napajedlu, vždy po třech. Chvillemi zacinkal zvonek nade dveřmi některého hostince; a když byl vítr, skřípěly na dvou tyčích upevněné mosazné pokličky parukáře, které byly vývěsním štítem jeho dílny. Její výzdobou byla stará, z mód vystřižená rytina, nalepená na okenní tabuli, a voskové poprsí ženy se žlutými vlasy. Parukář také bědoval nad řemeslem, které mu nevyšlo, nad zničenou budoucností; a zahloubán do snů o krámu v některém velkém městě, na příklad v Rouenu, u přístavu nebo u divadla, procházel se celý den rovnou cestou od obecního úřadu ke kostelu, zasmušilý a čekaje na zákazníka. Když paní Bovaryová zdvihla oči, vždycky ho tam spatřila jako stráž ve službě, v řecké čepičce na stranu a v lastinkové vestě.

Odpoledne se někdy před oknem jídelny objevovala mužská hlava, osmahlá hlava s černými licousy; zdlouhavě se usmívala širokým, mírným, bělozubým úsměvem. Vzápětí se ozval valčík a na kolovrátku v malém salonku se točili tanečníci zvící prstu, ženy v červeném turbanu, Tyroláci v kazajce, opičky v černém fraku, páni v krátkých kalhotách; točili se mezi křesly, pohovkami, přístěnnými stolky, obřezávajíce se v zrcadlových střípcích, v rozích polepených proužkem zlaceného papíru. Stále otáčeje klikou, muž se díval napravo, nalevo, k oknům, a nepřestáváje metat dlouhé stříky hnědé sliny na patník, pozdvihoval chvílemi kolenem svůj nástroj, jehož tvrdý popruh mu otláčoval rameno; a hudba, brzy plačtivá a tahavá, brzy veselá a překotná, bručivě unikala z nástroje skrze růžovou dykytovou záclonku pod mosaznou arabeskovou mřížkou. Byly to melodie, které se kdysi hrály na divadlech a zpívaly v salonech a při nichž se tančilo večer pod rozsvícenými lustry — ozvěna světa, která docházela až k Emě. Nekonečné sarabandy se rozvíjely v její hlavě a jako bajadéra na květech koberce poskakovala s notami její myšlenka, kolébala se ze snu do snu, ze smutku do smutku. Když muž dostal do čepice almužnu, spouštěl na nástroj starý modrý vlněný povlak,

dával kolovrátek na záda a těžkým krokem se vzdaloval. Dívala se, jak odchází.

Ale zejména už nevěděla kudy kam při jídle v té malé jídelně v přízemí s vlhkými dlaždicemi, kde kouřila kamna, vrzaly dveře a teklo se zdí; jako by měla na talíři všechnu hořkost svého života, a jak se kouřilo z polévky, jako by i z hloubi její duše stoupaly kouřové koutouče ošklivosti. Karel zdlouhavě jedl; křoupala pár oříšků nebo, opírajíc se o loket, čmárala špičkou nože po voskovaném plátně.

Nechávala nyní celou domácnost běžet, a když v postu přijela na několik dní do Tostes stará paní Bovaryová, žasla nad touto změnou. Skutečně, Ema, kdysi tak pečlivá a jemná, teď se někdy za celé dny ani neoblekla, nosila šedivé bavlněné punčochy a svítila svíčkou. Stále opakovala, že je třeba šetřit, že nejsou tak bohati, a dodávala, že je velmi spokojena, velmi šťastna, že se jí v Tostes velmi líbí a ještě jiné takové řeči vedla a tak zavírala tchyni ústa. Nezdálo se ostatně, že by se Ema nadále hodlala řídit jejími radami; jednou dokonce, když se paní Bovaryová opovážila říci, že páni mají bdít nad zbožností služebnictva, Ema odpověděla pohledem tak hněvivým a úsměvem tak studeným, že po druhé už ta dobrá žena nechala jazyk za zuby.

Ema se stávala podivínskou a rozmarnou. Poroučela si pro sebe jídla a pak se jich ani netkla, jeden den pila jen čisté mléko a nazítří celé tucty šálků čaje. Často umíněně odmítala jít ven, pak se dusila, otvírala okna, oblékala lehké šaty. Napřed rádně vyplísnila služku, pak jí dávala dárky nebo ji posílala k sousedkám na návštěvu; rovněž tak vysypala někdy chudým všecky bílé mince své peněženky, ačkoli neměla srdce právě měkké a nebyla lehce přístupná cizímu rozechvění, jako jsou většinou lidé venkovského původu, kterým vždycky zůstává něco z mozolnatosti otcovských rukou.

Ke konci února přinesl starý Rouault zetovi osobně na památku svého uzdravení nádhernou krůtu a zůstal tři dny v Tostes. Protože Karel byl u pacientů, Ema mu dělala společnici. Kouřil v pokoji, plival po kozlících v krbu, hovořil o polích a o kravách, o telatech, drůbeži a obecní radě, takže když odešel, zavřela za ním dveře s pocitem uspokojení, který ji samu překvapil. Netajila ostatně už své pohrdání k ničemu a k nikomu; někdy už začínala vyjadřovat podivné názory, ha-

něla, co ostatní chválili, a schvalovala věci zvrácené nebo nemravné; manžel nestačil otvírat oči.

Cožpak věčně bude trvat tahle bída? Cožpak z ní nevyjde? Přece se vyrovná všem těm, které žijí šťastně! Tenkrát ve Vaubyessardu viděla vévodkyně, které měly obhroublejší způsoby i postavu; proklínala boží nespravedlnost; plakala, hlavu opřenou o zeď; záviděla těm, kdo vedou bouřlivý život, tráví noci v masce, oddávají se nestoudným rozkošem se všemi ztřeštěnostmi, které neznala a které jistě s sebou nesou.

Stávalo se, že najednou bledla a dostávala bušení srdce. Karel jí předpisoval kozlíkové kapky a kafrové koupele. Zdálo se, že všechno, co se zkoušelo, ještě víc ji dráždí.

V některých dnech tlachala s horečnou překotností; po těchto stavech vzrušení upadávala v tupou malátnost, kdy zůstávala bez hlesu, bez hnutí. K životu se tehdy probouzela, jen když na sebe vylila lahvičku kolínské vody.

Protože si věčně stěžovala na Tostes, vzal si Karel do hlavy, že její nemoc bezpochyby způsobil nějaký místní činitel; zůstal při tomto nápadu a vážně pomýšlel, že se usadí jinde.

Od té doby pila ocet, aby zhubeněla, přivodila si lehký suchý kašel a ztratila všechnu chuť k jídlu.

Karlovi bylo velmi za těžko opustit Tostes po čtyřletém pobytu a ve chvíli, *kdy se už začínal pěkně zavádět*. Ale musí-li to být, prosím! Dovedl ji do Rouenu k svému bývalému učiteli na fakultě; ten zjistil nervovou chorobu a nařídil změnu vzduchu.

Karel se poptával, kde jen mohl, a dověděl se, že z Yonville l'Abbay, velkého městyse v okrese neufchâtelském, minulého týdne právě upláchl lékař, polský utečenec. Dopsal tedy tamějšímu lékárníkovi, kolik má městys obyvatel, jak daleko je odtamtud k nejbližšímu lékaři, kolik ročně vydělával jeho předchůdce atd.; a protože odpovědi byly uspokojivé, rozhodl se, že se tam k jaru odstěhuje, nezlepší-li se Emino zdraví.

Jednoho dne, když už věděla, že dojde k odjezdu, uklízela kterousi zásuvku a o něco se píchla. Byl to drátek její svatební kytice. Pomorančovnicková poupata byla zežloutlá prachem a okraje atlasových

stužek se stříbrnou obrubou se třepily. Hodila kytici do ohně. Vzplála rychleji než suchá sláma a vzápětí z ní zbyl už jen řeřavý keřík na popelu; keřík se pomalu stravoval. Dívala se, jak hoří. Kartonové bobulky pukaly, dráty se kroutily, prýmek se rozplýval a zkornatělé papírové květní korunky, pohupující se na plechové desce jako černí motýli, ulétly konečně krbem.

Když v březnu odjížděli z Tostes, byla paní Bovaryová těhotná.